

Vogelnieuws



JUNI 2014

22



inbo

 Instituut voor
Natuur- en Bosonderzoek

In samenwerking met
natuurpunt.studie

natuurpunt 
Studie

Inhoud

Editoriaal	p. 3
Overwinterende watervogels in Vlaanderen, 2013-2014	p. 4
Dwergmeeuwen op de Noordzee	p. 14
Maatregelen voor akker- en weidevogels	p. 20
Ecologisch onderzoek bruine kiekendief	p. 26



Zanglijster - Koen Devos

Colofon

Vogelnieuws is de ornithologische nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO is een wetenschappelijk instelling van de Vlaamse Gemeenschap, opgestart op 01/04/06 als fusie van het Instituut voor Natuurbehoud (IN) en het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW).

Vogelnieuws wil alle vrijwillige medewerkers en geïnteresseerden regelmatig informeren over lopende ornithologische projecten op het INBO.

Verantwoordelijk uitgever:

Dr. Jurgen Tack, administrateur-generaal

Instituut voor Natuur en Bosonderzoek, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

Redactie:

Koen Devos, Glenn Vermeersch & Anny Anselin

Werkten mee aan dit nummer:

Anny Anselin, Koen Devos, Nicolas Vanermen, Simon Feys, Eric W.M. Stienen, Wouter Courtens, Marc Van de walle, Hilbran Verstraete, Henk Castelijns

Vormgeving:

Nicole De Groof

Druk:

Artoos Communicatiegroep
Oudestraat 19 - 1910 Kampenhout

Algemene informatie:

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)
Kliniekstraat 25, 1070 Brussel
tel 02/525.02.00 - fax 02/525.03.00

info@inbo.be, www.inbo.be

Foto voorkaft:

Kwak (Koen Devos)

Grauwe vliegenvanger - Koen Devos



Editoriaal

Mensen die al vele jaren vogels tellen en inventariseren, hebben vaak geen dikke rapporten en indrukwekkende grafieken nodig om te weten wat er aan de hand is met bepaalde vogelsoorten. Zij waren de eersten die merkten dat er steeds minder graspiepers broeden in onze graslandgebieden of dat de typische zang van de zomertortel steeds minder te horen valt in Vlaanderen. Op vogelwerkgroepvergaderingen, excursies of via digitale media worden de eerste indrukken van een nieuw telseizoen meestal druk besproken met andere vogelkijkers en komt men al vlug te weten of het om een lokaal dan wel algemener patroon gaat. Maar hoe degelijk en betrouwbaar de ervaringen van individuele vogelkijkers soms ook zijn, dergelijke impressies kunnen helaas niet of slechts in beperkte mate dienen als onderbouwing van beleid en beheer. Gegevens moeten gebundeld worden en met elkaar kunnen vergeleken worden. Daarvoor is het nodig dat eenzelfde telmethodiek is toegepast. We moeten ook absoluut kunnen uitsluiten dat bepaalde trends en patronen te wijten zijn aan toeval. Dat vergt een goed doordachte en statistisch onderbouwde proefopzet. Alleen via een projectmatige aanpak kunnen we tot betrouwbare cijfers komen die onweerlegbaar aantonen dat soorten toe- of afnemen. Er is in Vlaanderen de voorbije jaren gelukkig veel geïnvesteerd in projecten die het beleid voorzien van het nodige cijfermateriaal. Zowel de uitbouw van een professionele omkadering als van een vrijwilligersnetwerk zijn hierin belangrijk geweest. Cruciaal is ook een goede samenwerking tussen overheid en natuurverenigingen die instaan voor een groot deel van de gegevensinzameling. Dat we op de goede weg zijn bewijst ook het feit dat we er elk jaar opnieuw in slagen om twee nummers van Vogelnieuws te vullen met boeiende resultaten van lopende of afgeronde projecten.

Ook dit nummer omvat weer een gevarieerd aanbod aan artikels. Een eerste bijdrage handelt over de resultaten van watervogeltellingen tijdens de voorbije winter. Nog geen drie maanden na het einde van het telseizoen zijn nagenoeg alle gegevens ingevoerd en verwerkt in de databank. Veel sneller dan vroeger kunnen we zo een vinger aan de pols houden en alert blijven voor nieuwe ontwikkelingen.

In dit nummer wordt ook gestart met een nieuwe rubriek die verzorgd wordt door het zeevogelteam van het INBO. In 'Zeevogel uit het sop gelicht' wordt ruim aandacht besteed aan een van onze mooiste en sierlijkste meeuwensoorten, de dwergmeeuw. We komen ook even terug op een afgerond project dat tot doel had om de invloed van beheermaatregelen op akker- en weidevogels na te gaan. Wat zijn de eindconclusies? Tot slot is er ook het lopende onderzoek van de bruine kiekendief. Dat is inmiddels in de richting van een spannend vervolgverhaal aan het evolueren. Waar hebben de gezenderde en gekleurmerkte vogels de winter doorgebracht? Zijn Jozef, Peter en Mia veilig teruggekeerd naar de broedgebieden in Vlaanderen? Je leest er alles over in deze nieuwsbrief.



Snor – Koen Devos

Watervogels in Vlaanderen tijdens de winter 2013-2014



Smient - Yves Adams/Vildaphoto

De voorbije winter trokken opnieuw honderden veldornithologen er op uit om op zoveel mogelijk plaatsen groepen watervogels te tellen. Voor velen is dit inmiddels een jaarlijkse traditie geworden. Met een eerste grootschalige telling in 1967 vormen de watervogeltellingen immers een van de langstlopende monitoringprojecten in Vlaanderen. Het project in zijn huidige vorm – met zes maandelijkse tellingen in de periode oktober tot en met maart – bestaat sinds 1979/80.

Met de verzamelde telgegevens wordt belangrijke informatie verkregen over de populatiegrootte, verspreiding en trends van een groot aantal watervogelsoorten die bij ons overwinteren of op doortrek zijn. Daaruit is gebleken dat Vlaanderen voor heel wat van die soorten een internationale betekenis heeft, zoals ook is vastgelegd in verschillende internationale verdragen of richtlijnen als de Europese Vogelrichtlijn, de Ramsar-Convention en de African Eurasian Waterbird Agreement (AEWA).

In dit artikel bespreken we de belangrijkste telresultaten van de voorbije winter 2013/14. Deze bijdrage beperkt zich hoofdzakelijk tot een vermelding van de meest opvallende aantallen en pleisterplaatsen in Vlaanderen. Voor meer informatie over trends op langere termijn verwijzen we graag naar een artikel dat recent in *Natuur.oriolus* is verschenen (DEVOS & ONKELINX 2013).

Tellingen

De algemene coördinatie van de watervogeltellingen gebeurt door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Voor een vlotte organisatie van de tellingen is een regionale structuur uitgebouwd met 24 regio's. Elke regio heeft een projectcoördinator die verantwoordelijk is voor het organiseren van het project op regionale schaal. Dit gebeurt vaak onder de koepel van een regionale vogelwerkgroep. Voor het veldwerk wordt beroep gedaan op amateur-veldornithologen die op vrijwillige basis meewerken aan het project. Natuurpunt staat in grote mate in voor de ondersteuning van dit vrijwilligersnetwerk en levert op die manier een belangrijke bijdrage aan het watervogelproject. Een aantal grote en belangrijke gebieden worden in hoofdzaak geteld door INBO-medewerkers (vooral in het Zeeschelde-estuarium en de IJzervallei). Tellingen van de Noordzee zijn niet inbegrepen in de hier gepresenteerde resultaten.

De teldata in 2013/14 waren 12/13 oktober, 16/17 november, 14/15 december, 18/19 januari, 15/16 februari en 15/16 maart. De telomstandigheden waren niet altijd even gunstig. Tijdens de oktobertelling viel er plaatselijk zeer veel regen en in november bleek mist op vele plaatsen een spelbreker. Toch konden uiteindelijk bijna alle gebieden geteld worden. Tijdens de andere maanden werden geen noemenswaardige problemen gemeld.

De winter 2013/14 werd gekenmerkt zeer zacht weer voor de tijd van het jaar (gegevens K.M.I.). Het was de tweede warmste winter die in Brussel-Ukkel sinds 1833 waargenomen werd. De gemiddelde temperatuur van deze winter bereikte de uitzonderlijke hoge waarde van 6,3 °C (tegenover 3,6°C als normale winterwaarde). Er waren amper drie vorstdagen en dat was een nieuw laagterecord. Bovendien bedroeg de laagste temperatuur tijdens de drie wintermaanden nauwelijks -0,5 °C (12 januari). Die zachte temperaturen waren te verklaren door de permanente aanwezigheid van een uitgebreide zone van lage druk gelegen boven het noordelijk bassin van de Atlantische oceaan. Vandaar dat de luchtmassa's verbonden aan deze depressie en die naar ons land gestuurd werden, meestal uit de sector ZZW kwamen. De zuidelijke oorsprong van deze luchtmassa's verklaart de aanhoudende zachtheid in onze streken. Ook elders in Noord-West-Europa bleef het over het algemeen vrij zacht waardoor zich geen opvallende vorstmigraties richting Lage Landen voordeden.

Tijdens elke telling wordt in principe gestreefd naar een zo volledig mogelijke telbedekking van waterrijke gebieden zodat het totale aantal getelde watervogels zo dicht mogelijk de werkelijk in Vlaanderen verblijvende populatie benadert. Het aantal getelde gebieden varieerde van 645 in maart tot 726 in januari (Tabel 1). Daarmee bereikten we een erg hoge telbedekking. Het enige belangrijke hiaat betreft de regio Lier (met o.a. de Netevallei tussen Lier en Duffel).

2013-2014	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA
Regio Westkust/IJzervallei	67	64	64	69	69	69
Regio Ieper	4	3	4	4	4	0
Regio Middenkust	35	34	35	35	21	22
Regio Oostkust	116	102	121	121	122	123
Regio Roeselare	0	0	9	0	0	0
Regio Gent en Kanaalzone	35	42	29	49	25	20
Regio Noord-Oost-Vlaanderen	6	5	6	6	10	9
Regio Zuid-West-Vlaanderen	9	9	9	9	9	9
Regio Schelde-Leie	51	53	54	51	39	38
Regio Waasland	27	32	30	29	33	30
Regio Denderland	28	28	29	30	29	29
Regio Vlaamse Ardennen	8	8	8	8	5	6
Regio Noord-West-Brabant	26	28	28	27	27	28
Regio Mechelen	19	20	18	19	19	19
Regio Lier	0	0	0	0	0	0
Regio Klein-Brabant	15	20	21	23	20	18
Regio Antwerpen	104	97	106	109	105	100
Regio Midden-Kempen	13	28	33	33	33	33
Regio Turnhoutse Kempen	14	14	14	14	14	15
Regio Leuven	11	11	13	12	12	8
Regio Noord-Limburg	12	12	11	12	12	12
Regio Midden-Limburg	23	24	24	24	22	24
Regio Maasvallei	15	15	17	17	17	15
Regio Oost-Brabant	21	19	23	25	18	18
Totaal Vlaanderen	659	668	706	726	665	645

Tabel 1. Aantal getelde gebieden per maand en per regio tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in het winterhalfjaar 2013/14

Resultaten

In december en januari werden in totaal resp. ruim 381.000 en 375.000 watervogels geteld in Vlaanderen. Dit is aan de lage kant maar niet ongewoon in (zeer) zachte winters. De maandelijkse soorttotalen worden gegeven in Tabel 2. Ter vergelijking wordt voor alle soorten ook het gemiddeld wintermaximum van de vijf voorgaande winters (2008/09 – 2012/13) vermeld. Hou er rekening mee dat het hier gaat om effectief getelde aantallen waarbij geen correctie gebeurd is voor het verschillende aantal getelde gebieden tussen winters. De telinspanning is de laatste tien jaar is echter behoorlijk constant zodat (opvallende) verschillen in getelde aantallen in de meeste gevallen een goede weerspiegeling zijn van de werkelijke trends. De vermelde aantallen in Tabel 2 kunnen in de toekomst nog (licht) wijzigen naarmate nog aanvullende telgegevens binnenkomen.

Tabel 2. Soorttotalen voor Vlaanderen tijdens de mid-maandelijkse watervogeltellingen in het winterhalfjaar 2013/14. De wintermaxima zijn in blauw aangeduid en kunnen vergeleken worden met het gemiddelde maximum tijdens de vijf voorafgaande winters.

Er werden net als vorige winter 108 verschillende soorten en/of ondersoorten getoet, inclusief exoten. De vijf talrijkste – meeuwen niet meegerekend – waren wilde eend (max. 83.183), smient (67.407), Kievit (58.944), kolgans (53.859) en kleine rietgans (25.369). In het hiernavolgende overzicht bespreken we kort de belangrijkste soorten.

2013-2014		OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Gemidd. max. 2008/09 - 2012/13
Roodkeelduiker	<i>Gavia stellata</i>	0	0	1	0	0	1	1
IJsduiker	<i>Gavia immer</i>	0	0	1	0	0	0	2
Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	979	676	739	609	586	624	848
Fuut	<i>Podiceps cristatus</i>	1974	1906	2009	1748	1466	1829	2191
Roodhalsfuut	<i>Podiceps grisegena</i>	3	1	2	1	1	1	2
Kuifduiker	<i>Podiceps auritus</i>	2	2	2	2	4	3	4
Geoorde fuut	<i>Podiceps nigricollis</i>	68	14	3	5	6	142	99
Aalscholver	<i>Phalacrocorax carbo</i>	3184	2937	3113	3097	2608	1672	4550
Kuifaalscholver	<i>Phalacrocorax aristotelis</i>	1	1	1	0	1	1	2
Roze pelikaan	<i>Pelecanus onocrotalus</i>	0	0	0	0	1	0	0
Roerdomp	<i>Botaurus stellaris</i>	4	7	12	12	9	7	21
Kwak	<i>Nycticorax nycticorax</i>	1	3	4	0	0	0	7
Kleine zilverreiger	<i>Egretta garzetta</i>	42	24	26	23	23	19	50
Grote zilverreiger	<i>Egretta alba</i>	187	188	207	193	212	76	151
Blauwe reiger	<i>Ardea cinerea</i>	887	850	929	995	1092	993	1095
Purperreiger	<i>Ardea purpurea</i>	1	0	0	0	0	0	0
Ooievaar	<i>Ciconia ciconia</i>	5	7	4	17	11	27	42
Zwarte Ibis	<i>Plegadis falcinellus</i>	0	2	0	0	0	1	0
Lepelaar	<i>Platalea leucorodia</i>	25	2	2	2	5	26	16
Rosse fluiteend	<i>Dendrocygna bicolor</i>	0	0	0	1	0	0	2
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>	445	696	681	725	745	570	722
Zwarte zwaan	<i>Cygnus atratus</i>	5	6	8	10	8	5	22
Kleine zwaan	<i>Cygnus columbianus</i>	0	67	249	245	98	0	480
Wilde zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	0	0	1	0	5	0	50
Zwaangans	<i>Anser cygnoides forma domestica</i>	0	0	1	2	7	3	17
Toendrarietgans	<i>Anser fabalis rossicus</i>	8	852	2772	4020	2318	2	4109
Kleine rietgans	<i>Anser brachyrhynchus</i>	15	14785	25369	8351	1769	3	30745
Kolgans	<i>Anser albifrons</i>	10836	24511	43837	53859	35824	5685	56600
Dwerggans	<i>Anser erythropus</i>	1	1	0	1	0	0	2
Grauwe gans	<i>Anser anser</i>	6893	16212	19367	14497	7248	3580	16644
Boeregans	<i>Anser anser forma domestica</i>	668	779	820	780	696	579	1122
Indische gans	<i>Anser indicus</i>	16	14	19	27	13	17	33
Sneeuwgans	<i>Anser caerulescens</i>	1	0	3	1	0	0	3

Tabel 2 (vervolg).

2013-2014		OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Gemidd. max. 2008/09 - 2012/13
Canadese gans	<i>Branta canadensis</i>	8141	8719	12760	9317	4762	4015	10765
Kleine canadese gans	<i>Branta hutchinsii hutchinsii</i>	3	2	6	12	3	2	6
Brandgans	<i>Branta leucopsis</i>	911	1861	3159	7062	6398	4203	7446
Rotgans	<i>Branta bernicla</i>	7	2	27	5	1	28	39
Roodhalsgans	<i>Branta ruficollis</i>	0	0	1	1	2	2	3
Magelhaengans	<i>Chloephaga picta</i>	1	5	0	4	4	3	36
Nijlgans	<i>Alopochen aegyptiaca</i>	1780	2468	2473	1943	1891	2118	3286
Casarca	<i>Tadorna ferruginea</i>	7	10	16	24	2	7	18
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>	488	1380	2091	3592	3948	4155	3577
Muskuseend	<i>Cairina moschata forma domestica</i>	6	14	11	13	12	9	61
Carolina-eend	<i>Aix sponsa</i>	2	2	2	6	2	0	4
Mandarijneend	<i>Aix galericulata</i>	48	37	39	43	35	35	62
Smient	<i>Anas penelope</i>	6041	35195	37040	41683	42344	13232	65511
Chileense smient	<i>Anas sibilatrix</i>	0	1	2	1	1	1	2
Krakeend	<i>Anas strepera</i>	4230	6319	9305	9375	7294	4527	10659
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	5934	10150	13487	13587	11541	7021	16969
Wilde Eend	<i>Anas platyrhynchos</i>	39822	57619	83183	68061	47830	13805	76956
Soepeend	<i>Anas platyrhynchos f. domestica</i>	849	906	1121	947	796	529	1193
Vlekbekeend	<i>Anas poecilorhyncha</i>	0	0	1	1	1	0	0
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	229	580	727	947	909	252	1596
Bahamapijlstaart	<i>Anas bahamensis</i>	1	0	0	0	1	0	2
Zomertaling	<i>Anas querquedula</i>	1	0	0	0	0	6	39
Slobeend	<i>Anas clypeata</i>	3940	2751	2953	3615	3179	4126	3128
Krooneend	<i>Netta rufina</i>	10	19	4	4	11	12	20
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	1177	2394	3516	3483	3242	1425	7105
Witoogeend	<i>Aythya nyroca</i>	3	2	1	1	5	1	6
Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	4262	8715	10945	11250	8626	6562	12393
Toppereend	<i>Aythya marila</i>	11	1	5	16	4	3	24
Eider	<i>Somateria mollissima</i>	1	0	0	1	2	1	5
IJseend	<i>Clangula hyemalis</i>	0	0	1	1	1	0	1
Zwarte zee-eend	<i>Melanitta nigra</i>	0	0	1	0	2	3	3
Grote zee-eend	<i>Melanitta fusca</i>	0	3	3	0	0	3	4
Brilduiker	<i>Bucephala clangula</i>	2	39	112	201	180	84	302
Nonnetje	<i>Mergus albellus</i>	0	3	37	113	85	1	145
Middelste zaagbek	<i>Mergus serrator</i>	1	7	7	6	8	1	14
Grote zaagbek	<i>Mergus merganser</i>	2	14	40	85	79	9	196
Rosse stekelstaarteend	<i>Oxyura jamaicensis</i>	5	3	2	3	3	1	7
Waterral	<i>Rallus aquaticus</i>	54	78	73	47	39	57	69
Waterhoen	<i>Gallinula chloropus</i>	2939	3462	4423	4263	3229	2492	5590
Meerkoet	<i>Fulica atra</i>	15677	18957	24471	23567	16403	9193	28334
Kraanvogel	<i>Grus grus</i>	0	0	0	0	1	1	36
Scholekster	<i>Haematopus ostralegus</i>	2028	2363	2546	2543	2201	2667	2503
Kluut	<i>Recurvirostra avosetta</i>	178	188	183	218	380	498	348
Kleine plevier	<i>Charadrius dubius</i>	0	0	0	0	0	17	10
Bontbekplevier	<i>Charadrius hiaticula</i>	65	5	96	16	12	51	60
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria</i>	1042	1777	2203	2305	5710	635	3093
Zilverplevier	<i>Pluvialis squatarola</i>	104	156	183	167	144	46	202
Kievit	<i>Vanellus vanellus</i>	16015	29695	31205	31413	58944	4882	39581

Tabel 2 (vervolg).

2013-2014		OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Gemidd. max. 2008/09 - 2012/13
Kanoet	<i>Calidris canutus</i>	3	0	3	3	8	0	82
Drieteenstrandloper	<i>Calidris alba</i>	161	373	134	344	414	105	418
Kleine strandloper	<i>Calidris minuta</i>	6	0	0	0	0	0	2
Paarse strandloper	<i>Calidris maritima</i>	15	26	33	42	29	32	83
Bonte strandloper	<i>Calidris alpina</i>	181	851	1612	2102	1233	295	2296
Kemphaan	<i>Philomachus pugnax</i>	71	167	225	562	400	468	786
Bokje	<i>Lymnocyptes minimus</i>	8	6	0	15	10	13	8
Watersnip	<i>Gallinago gallinago</i>	383	398	155	462	257	401	485
Houtsnip	<i>Scolopax rusticola</i>	1	5	5	8	5	6	17
Grutto	<i>Limosa limosa</i>	0	0	1	1	17	1773	3218
IJslandse grutto	<i>Limosa limosa islandica</i>	0	0	0	0	0	1	2
Rosse grutto	<i>Limosa lapponica</i>	40	27	6	5	41	7	21
Wulp	<i>Numenius arquata</i>	2653	4042	6294	9311	8287	5506	7535
Zwarte ruiter	<i>Tringa erythropus</i>	15	37	12	17	36	33	74
Tureluur	<i>Tringa totanus</i>	152	394	360	362	309	434	392
Groenpootruiter	<i>Tringa nebularia</i>	15	2	1	0	3	2	6
Witgat	<i>Tringa ochropus</i>	55	32	36	27	39	51	58
Oeverloper	<i>Actitis hypoleucos</i>	6	1	7	2	4	4	8
Steenloper	<i>Arenaria interpres</i>	641	854	613	767	492	432	967
Zwartkopmeeuw	<i>Larus melanocephalus</i>	0	2	0	7	70	252	213
Dwergmeeuw	<i>Larus minutus</i>	0	2	0	0	0	1	5
Kokmeeuw	<i>Larus ridibundus</i>	10248	14028	18774	26086	18378	12625	25271
Stormmeeuw	<i>Larus canus</i>	272	545	2337	5096	1535	1412	2886
Kleine mantelmeeuw	<i>Larus fuscus</i>	97	248	36	42	151	188	154
Zilvermeeuw	<i>Larus argentatus</i>	553	1488	1994	1377	825	975	1805
Geelpootmeeuw	<i>Larus michahellis</i>	3	3	0	2	2	0	6
Pontische meeuw	<i>Larus cachinnans</i>	3	4	10	9	6	1	9
Grote mantelmeeuw	<i>Larus marinus</i>	22	65	19	15	11	13	141
Visdief	<i>Sterna hirundo</i>	2	0	0	0	0	0	0
Totaal Vlaanderen		157874	284045	381310	375829	317585	127617	468088



Grote zilverreiger - Koen Devos

Futen, aalscholvers en reigers

In oktober werden net geen 1000 **dodaarzen** geteld in Vlaanderen. Daarna vielen de aantallen licht terug (tussen 600 en ruim 700 exemplaren). De kustregio's scoorden minder goed dan vorige winter met op de Spuikom in Oostende en de Zeebrugse Achterhaven (inclusief Zeekanaal) nooit meer dan resp. 81 en 62 ex. (feb). De aantallen op De Gavers waren wél op niveau met een maximum van 121 in november. Opvallend waren de hoge oktoberaantallen in het Antwerpse havengebied, met o.a. 63 ex. op Blokkersdijk, 35 ex. in de Opstalvallei te Stabroek en in totaal 150 ex. in de gebieden op Linkeroever (Kallo-Doel-Verrebroek). Ook in Limburg werden toen enkele grotere groepen opgemerkt (o.a. 51 te Bichterweert en 42 in Schulensbroek).

Net als in vorige jaren flirtte het aantal **futen** met de grens van 2000 exemplaren. Het havengebied van Zeebrugge (inclusief Zeekanaal) scoorde vooral in december goed (348 ex.) terwijl op de Oostendse Spuikom nooit meer dan 76 ex. werden geteld (nov). In het binnenland zaten mooie aantallen op De Gavers te Harelbeke (78 in okt), op de Molse Zandputten (ruim 200 in nov) en het grindplassengebied langs de Grensmaas (tot max. 454 in december). Ook voor de Westkust werden geregeld grote groepen van vele honderden futen gezien op zee maar die zijn in dit artikel buiten beschouwing gelaten.

Met nooit meer dan 3200 exemplaren werden de laagste aantallen **aalscholvers** opgetekend sinds 2000/01. Ook de resultaten van aanvullende (maar nog onvolledige) slaaplaatstellingen lijken dit te bevestigen. Met uitzondering van Bichterweert (318 in okt) werden nergens echt grote groepen gemeld.

Met maxima van 900 tot 1100 ex. behield de **blauwe reiger** haar niveau van vorige winters. In februari en maart werden de grootste aantallen steevast genoteerd op of in de buurt van broedkolonies. Buiten de broedperiode sprongen net als vorige winter de aantallen op Wijvenheide te Zonhoven (76 in nov) en op De Maten te Genk (40 in okt) in het oog.

Het aantal **grote zilverreigers** bereikte nieuwe recordhoogtes. Voor het eerst werden meer dan 200 ex. geteld. Opvallende aantallen werden genoteerd op Blokkersdijk bij Antwerpen (45 in okt) en op Wijvenheide te Zonhoven (53 in nov). Het Vijvergebied van Midden-Limburg is en blijft een kerngebied voor deze soort (tot ca. 80 in nov). Maar ook in open graslandgebieden komen aanzienlijke aantallen voor. In de polders van de Westkust werden tot maximaal 48 ex. geteld in februari. Tellingen overdag leveren bovendien nog een behoorlijke onderschatting op, zoals o.a. bleek bij slaaplaatstellingen aan de Westkust die in totaal tot 73 ex. opleverden.

Zwanen

De laatste vijf winters worden geregeld tot meer dan 700 **knobbelzwanen** geteld en dat was ook in 2013/14 het geval. Grotere groepen werden o.a. gezien op De Kuifeend te Oorderen (90 in nov en dec), de Polders van Lapscheure (54 in jan) en Noorderwal te Deinze (52 in nov). De IJzerbroeken totaliseerden bijna 100 ex. in november, maar de Grensmaasvallei spant de kroon met een totaal van 263 ex. In februari.

Tijdens de midmaandelijkse tellingen werden voor Vlaanderen nooit meer dan 250 **kleine zwanen** doorgegeven, maar daar ontbreken wellicht nog wat gegevens. Aanvullende tellingen leverden immers soms veel hogere aantallen op. Zo verbleven op 21/12 minstens 652 kleine zwanen in Vlaanderen. In het polder- en krekengebied van Noord-Oost-Vlaanderen werd de kaap van 400 ex. geregeld overschreden in de laatste decade van december en begin januari. Een grotere verrassing waren de erg hoge aantallen in de Antwerpse Noorderkempen waar begin december tot meer dan 300 ex. werden geteld.

Door het zachte winterweer trokken beduidend minder **wilde zwanen** naar Vlaanderen dan in vorige winters. Het hoogste aantal tijdens de midmaandelijkse tellingen bedroeg amper 5 ex. . De kaap van 20 ex. werd ook buiten de vaste teldata wellicht nooit overschreden.

Ganzen

Met de ruim 4000 ex. in januari bleek duidelijk dat **toendrarietganzen** ook in zachte winters goed vertegenwoordigd kunnen zijn. Belangrijke regio's waren traditioneel de Antwerpse Kempen (bijna 2550 in jan) en de Maasvallei (tot 1430 in dec). De IJzervallei wint jaar na jaar aan belang voor deze soort (1120 in jan). In Noord-Oost-Vlaanderen werden nooit meer dan 380 ex. geteld, maar buiten de midmaandelijkse teldata kon dit soms oplopen tot 2000 ex. en meer.

Het hoogste aantal **kleine rietganzen** tijdens de midmaandelijkse tellingen betrof 25.369 ex. in december. Op 29/12 werden in de Oostkustpolders 29.581 geteld, het maximum voor deze winter. Reeds begin januari was er belangrijke terugtrek richting Denemarken en vielen de aantallen op de Vlaamse pleisterplaatsen sterk terug.

De trend van een steeds vroegere aankomst van grote groepen **kolganzen** zette zich door en dat resulteerde in recordaantallen voor oktober en november. De winteraantallen waren echter vrij normaal, met een maximum van bijna 54.000 ex. in januari. De belangrijkste overwinteringsgebieden waren traditioneel de Oostkustpolders (max. 22.157 in dec) en de IJzervallei (max. 21.516 in jan). De wintermaxima in andere gebieden bleven onder de 10.000: het krekengebied van Noord-Oost-Vlaanderen (7167 in nov), de Grensmaasvallei (5485 in feb), Antwerpen Linkeroever (2750 in nov) en de Antwerpse Noor-



Blauwe reiger - Koen Devos

derkempen (2384 in jan). Relatief nieuw zijn de overwinterende aantallen in de Gentse Kanaalzone (2158 in jan) en langs de middenloop van de Zeeschelde (1389 in jan).

Het aantal **grauwe ganzen** lag iets lager dan in vorige winter, met een piek van ruim 19.000 ex. in december. Belangrijke overwinteringsgebieden waren de polders en schorren langs de Beneden-Zeeschelde (max. 7070 in nov, totaal LO en RO), de Oostkustpolders (3688 in dec), de Grensmaasvallei (2131 in nov), het krekengebied van Noord-Oost-Vlaanderen (1480 in dec) en de IJzervallei (1036 in nov). De grootste groei kwam de laatste jaren echter van de toenemende aantallen buiten deze traditionele ganzengebieden (in totaal reeds meer dan 5000 ex. in januari, verspreid over nagenoeg geheel Vlaanderen).

De **brandgans** liet een maximum van bijna 7100 ex. noteren in januari en haalde daarmee hetzelfde hoge niveau als in vorige winters. In de Oostkustpolders werden in januari en februari resp. 3078 en 2728 ex. geteld. Op Antwerpen-Linkeroever verbleven tussen november en maart steeds meer dan 1000 ex. (max. 1640 in jan). In de regio Gent werden totalen bekomen van 1177 ex. in januari en 1418 in februari.

In december werden ruim 12.700 **Canadese ganzen** geteld en dat is een nieuw record voor Vlaanderen. De vele maatregelen om de populatie in te perken, lijken dus voorlopig niet te resulteren in een populatieafname. De soort komt zeer verspreid voor, in groepjes die meestal variëren van enkele tientallen tot een paar honderd exemplaren. Concentraties van meer dan 500 vogels werden gemeld in de Bourgoyen-Ossemersers (620 in jan), de Wezelse Heide te Wuustwezel (560 in jan) en de Kleiputten van Rijkvorsel-Brecht (539 in nov).

Er is een periode geweest dat in Vlaanderen regelmatig meer dan 3000 **nijlganzen** werden geteld maar dat niveau werd deze en ook vorige winter niet meer gehaald. Of sprake is van een werkelijke populatieafname blijft echter onduidelijk, vooral omdat soms grote aantallen voorkomen buiten de traditionele telgebieden. De hoogste aantallen kwamen van de spaarbekkens van Kluizen (550 in nov) en enkele gebieden langs de Grensmaas (750 op Houbenhof in maart en 637 op Klauwenhof in februari).



Smienten - Koen Devos

Zwemeenden

Zoals gewoonlijk nam het aantal **bergeenden** geleidelijk toe in de loop van de winter, om vervolgens in maart een piek te bereiken van ruim 4100 exemplaren, het hoogste aantal sinds 2008. Er waren weinig of geen gebieden die er echt bovenuit staken. Op de Zeeschelde tussen Gent en Zandvliet werden tot 750 ex. geteld in maart, met de grootste aantallen langs de benedenloop. Ook in het aangrenzende havengebied van Linkeroever werden toen veel bergeenden geteld (665). In de Gentse Kanaalzone verbleven tot 657 ex. in januari. In de kustregio's bleken vooral de IJzerbroeken stroomopwaarts Diksmuide (502 in feb), het havengebied van Zeebrugge (292 in feb) en de IJzermonding te Nieuwpoort in trek bij deze soort.

Met nooit meer dan ongeveer 42.000 exemplaren werden deze winter relatief lage aantallen **smienten** geteld in Vlaanderen. In het Blankaartgebied en de IJzerbroeken viel het wintermaximum van 15.162 ex. reeds in november (overstromingen). In december-januari werden in de volledige Oostkustpolders 14.000 tot 15.000 exemplaren genoteerd. Grotere aantallen bleven beperkt tot de Uitkerkse Polder (7694 in jan) en de Zeebrugse Achterhaven (2549 in jan). De polders, schorren en havengebieden langs de Beneden-Zeeschelde lieten in februari een totaal van bijna 7700 ex. optekenen, met Drijdijck (2665 in feb) en de polders van Doel (2646 in dec) als belangrijkste pleisterplaatsen. In het diepere binnenland werden bijna nergens grote groepen gemeld. Alleen op de spaarbekkens van Kluizen werd de kaap van 1000 ex. overschreden (resp. 2192 en 2050 in jan en feb).

Het was van de winter 2007/08 geleden dat er geen 10.000 **krakeenden** meer werden geteld in Vlaanderen. Of de soort nu definitief over haar hoogtepunt heen is, zal de komende jaren moeten blijken. De blijvende afname langs de Zeeschelde (max. 612 in jan) weegt zeker door in de Vlaamse totaalaantallen. Voor het eerst scoorde de Zenne zelfs hoger dan de Schelde (668 in dec). De grootste aantallen deze winter werden genoteerd op de Kuifeend te Oorderen (1034 in okt). Vooral door de lagere aantallen in

Schulensbroek (< 200) scoorde de regio Midden-Limburg minder hoog dan vorige winter (max. 762 in jan). De regio Gent en Kanaalzone bleef wel een hoog niveau aanhouden. In januari werden bijna 700 ex. geteld in de Gentse Kanaalzone (waarvan 344 op Rodenhuzedok). In de Bourgoyen-Ossemeersen verbleven tot ruim 300 ex. in de periode december-februari.

De recente afname van de **wintertaling** zette zich onverminderd door (ca. 13.500 in december en januari). Voor nog lagere aantallen moeten al teruggaan naar begin de jaren '90. In het Schelde-estuarium werden langs de volledige Zeeschelde tussen Zandvliet en Gent nauwelijks nog 1259 ex. geteld (dec). Ook langs de Rupel (586 in jan) en Zenne (550 in dec) werden de aantallen van vorige winter niet meer gehaald. De soort kwam erg verspreid voor in Vlaanderen, in groepjes die meestal varieerden tussen enkele tientallen en honderden exemplaren. Concentraties van meer dan 500 ex. waren zeer schaars, met o.a. 1075 ex. op De Blankaart te Woumen (jan), 540 in Bichterweert te Dilsen-Stokkem (jan) en 504 in de polders Van Doel (feb).

Met een maximum van ruim 83.000 ex. in december deed de **wilde eend** bijna even goed als vorige winter. Ook nu waren gebieden met grote concentraties schaars: de Verrebroekse Plassen (3671 in dec), de spaarbekkens van Kluizen (resp. 3260 en 3110 in dec en jan) en de Viconia-kleiputten te Stuivekenskerke (2960 in dec).

Met een maximum van nog geen 950 exemplaren was 2013/14 een zeer zwakke winter voor **pijlstarten**. Net als vorig jaar hielden de grootste aantallen zich op in het rivierengebied van Rupel, Dijle en Zenne in de omgeving van Mechelen, met vermeldenswaardige groepen langs de Rupel stroomopwaarts Boom (resp. 244 en 222 in jan en feb), op de Zenne (196 in dec) en het Mechels Broek (103 in dec). In de rest van Vlaanderen waren gebieden met meer dan 100 exemplaren op één hand te tellen: het Blankaartgebied en de IJzerbroeken (197 in feb), de Bourgoyen-Ossemeersen te Drogen (192 in feb) en Antwerpen-Linkeroever (113 in jan).

De meeste **slobeenden** werden gewoontegetrouw genoteerd in oktober (3940) en maart (4126), maanden waarin ook doortrek van deze soort plaatsvindt. Dankzij het zachte weer bleven echter ook hoge aantallen in de wintermaanden pleisteren. Het haven- en poldergebied van Antwerpen-Linkeroever stak er bovengaan met een maximum van 1752 ex. in oktober. De belangrijkste pleisterplaatsen waren Blokkersdijk (995 in okt), de Verrebroekse Plassen (729 in jan) en Drijdijck (444 in okt). Voor de rest van Vlaanderen vermelden we het Blankaartgebied en de IJzerbroeken waar regelmatig meer dan 400 ex. geteld werden (max. 514 in jan), en de Uitkerkse Polder (387 in maart).

Duikenden en zaagbekken

De afname van de **tafeleend** zette verder door. Met ongeveer 3500 ex. in december en januari werd een nieuw laagterecord opgetekend voor de periode van de laatste 30 winters. In bepaalde regio's is de soort zelfs opvallend schaars geworden zoals in de regio Gent en Kanaalzone waar in totaal nooit meer dan 66 ex. werden geteld. Slechts drie gebieden in Vlaanderen bleken tot meer dan 200 ex. te herbergen: Wijvenheide te Zonhoven (450 in dec), Hombeek bij Mechelen (227 in dec) en De Gavers te Harelbeke (215 in dec).

Met een wintermaximum van ruim 11.000 ex. bleef het aantal **kuifeenden** op het gemiddelde niveau van de laatste 20 winters. In tegenstelling tot de tafeleend telt de Gentse regio een aantal belangrijke pleisterplaatsen voor deze soort. Op de spaarbekken van Kluizen werden meerdere keren meer dan 1000 ex. geteld (max. 1240 in jan) en op het Rodenhuzedok zaten 540 ex. in december. Andere gebieden in Vlaanderen met meer dan 400 ex. waren De Gavers te Harelbeke (436 in nov) en De Kuifeend te Oorderen (445 in dec).

Bij de **brilduiker** werd de kaap van 200 ex. maar net gehaald in januari. Daarmee haalt de soort een van de zwakste scores van de laatste 25 jaar. Met een maximum van 55 ex. in januari vormde de vallei van Grensmaas het belangrijkste overwinteringsgebied in Vlaanderen, net als in vorige winters. Op de Hoge Dijken te Roksem en de spaarbekkens van Kluizen pleisterden in februari resp. 27 en 20 exemplaren.

Grote zaagbekken lieten het helemaal afweten in deze zeer zachte winter. Het hoogste



Bonte strandloper - Koen Devos

winteraantal betrof 85 ex. in januari, weliswaar zonder telgegevens van de Netevallei te Lier-Duffel (het belangrijke overwinteringsgebied tijdens de laatste winters). Slechts in een 40-tal telgebieden (op een totaal van ruim 700) werd de soort opgemerkt. Vooral in West- en Oost-Vlaanderen waren er amper waarnemingen. De 'betere' gebieden in Vlaanderen waren het Staatsdomein van Hofstade (12 in jan), Hengelhoef te Houthalen-Helchteren (13 in jan) en Klauwenhof te Aldeneik (16 in feb).

Ook het aantal **nonnetjes** scheerde geen hoge toppen (tot 113 in jan.). Vooral buiten de provincies Antwerpen en Limburg werd de soort nauwelijks opgemerkt. Het havengebied van Antwerpen-Linkeroever liet de hoogste aantallen optekenen (tot bijna 60 in jan waarvan 33 op Puttenplas), gevolgd door de vallei van de Grensmaas (tot ca. 30 in jan en feb).

Bleshoenders

Met een maximum van bijna 25.000 exemplaren liet de **meerkoet** vergelijkbare aantallen optekenen als in veel vorige jaren. Grote concentraties waren echter schaars. Alleen op De Kuifeend te Oorderen werd de kaap van 1000 ex. overschreden (1153 in dec).

Er werden tot ruim 4000 **waterhoenen** geteld en daarmee bleef de soort op ongeveer hetzelfde niveau als vorige winter. Het betreft hier wel een behoorlijke onderschatting van de werkelijke aantallen die in Vlaanderen overwinteren. Groepen van meer dan 100 bleven beperkt tot de Vestingen van Brugge (109 in dec) en plaatselijk langs de Dender (in totaal 488 in dec) en de Zenne (255 in dec).

Steltlopers

De winterpopulatie van de **scholekster** liep op tot ruim 2500 ex. in december en januari. De verspreiding is in die periode hoofdzakelijk beperkt tot de kust. De aantallen aan de Westkust (De Panne – Westende) liepen op tot 1275 ex. in december. Aan de Middenkust (Westende – De Haan) pleisterden in diezelfde maand tot 562 exemplaren. Het hoogste aantal aan de Oostkust betrof 813 ex. in november. Veel kleinere aantallen overwinteren langs de Beneden-Zeeschelde ten noorden van Antwerpen (tot 103 in dec). In februari en vooral vanaf maart waren er ook een toenemend aantal meldingen in het binnenland (o.a. 119 ex. nabij de E10-plas te Minderhout), naarmate zich meer en meer vogels gaan vestigen in of nabij de broedgebieden.

In de periode oktober-februari varieerde het aantal **kluten** in Vlaanderen tussen 170 en 380 exemplaren. In maart werden ruim 500 exemplaren geteld, met op tal van plaatsen de aanwezigheid van kleine groepjes doortrekkers. De slikken, schorren en polders langs de Beneden-Zeeschelde vormden nog steeds het belangrijkste overwinteringsgebied (max. 340 in feb). Aan de kust bleef de aanwezigheid in de winterperiode traditioneel beperkt tot enkele gebieden aan de Oostkust, vooral de Zwinstreek (84 in nov) en het havengebied van Zeebrugge (22 in jan).

Door het zachte winterweer bleven ook in januari en februari veel **goudplevieren** in Vlaanderen overwinteren. Met 5710 ex. in februari werd zelfs het tweede hoogste maandtotaal genoteerd van de laatste 15 winters. Daarvan zaten er 4130 in de gedeeltelijk overstromde IJzerbroeken van Noordschote en Reninge. In januari verbleef er ook een grote groep van 1950 ex. in de Handzamevallei nabij Vladslo. In de Oostkustpolders werden alleen in januari meer dan 1000 ex. geteld. Belangrijkste gebieden waren de Achterhaven van Zeebrugge (max. 831 in dec) en de Uitkerkse Polder (705 in nov). Buiten de kustpolders bleef de winterverspreiding beperkt tot het haven- en poldergebied van Antwerpen-Linkeroever (501 in nov).

Met een wintermaximum van 183 exemplaren bleef het aantal **zilverplevieren** op hetzelfde lage niveau van de laatste 10 winters. De overgrote meerderheid verbleef in en rond de IJzermonding te Nieuwpoort (tot 112 in dec). Aan de Middenkust werden 21 exemplaren geteld in december en januari. De laatste decennia voltrok de grootste afname zich aan de Oostkust waar tijdens de voorbije winter in totaal nooit meer dan 50 ex. werden genoteerd.

Het aantal **kieviten** kende een piek van bijna 59.000 exemplaren in februari. Zeer grote

groepen zaten toen in de deels overstroomde IJzer- en Handzamebroeken (in totaal 19.275). In de Oostkustpolders werden ruim 14.000 ex. geteld, met als belangrijkste gebieden de Uitkerkse Polder (6778) en de Zeebrugse Achterhaven (5777). Ook in het polder- en havengebied van Antwerpen-Linkeroever verbleven opvallend veel Kieviten (max. 7021 in feb). De belangrijkste pleisterplaats in het binnenland was net als vorige winter de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (2279 in jan).

Hoogwatertellingen langs de kust leverden tot ruim 400 **drieteenstrandlopers** op, met het strand tussen Westende en Oostende als belangrijkste pleisterplaats. Net als in vorige jaren moet dit worden beschouwd als een onderschatting (o.a. wegens een sterk onvolledige telbedekking aan de Oostkust).

Bonte strandlopers lieten een wintermaximum van ruim 2100 ex. optekenen, iets hoger dan in de twee voorgaande winters. De verspreiding was grotendeels beperkt tot de kuststreek. De grootste aantallen verbleven aan de Westkust (1345 aan de IJzermonding in jan) en Middenkust (tot 974 in feb). De belangrijkste pleisterplaats aan de Oostkust was Het Zwin (max. 241 in jan). Langs de Zeeschelde werden nooit meer dan een 20-tal exemplaren geteld. Er verbleven wel gedurende de ganse winter groepjes in het polder- en havengebied van Antwerpen-Linkeroever (max. 248 in dec).

Tijdens de midmaandelijke tellingen werden nergens grote aantallen **kemphanen** gemeld. Het wintermaximum voor Vlaanderen bedroeg 562 in januari. De belangrijkste pleisterplaatsen waren de IJzerbroeken (181 in maart), de Uitkerkse Polder (123 in feb) en de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (105 in feb).

Tijdens de telling in maart werden bijna 1800 **grutto's** geteld, heel wat minder dus dan de uitzonderlijke doortrekkie die vorig jaar werd genoteerd. Ruim een derde daarvan verbleef in de IJzerbroeken tussen Diksmuide en Roesbrugge (in totaal 612). Vermeldenswaardige aantallen werden ook gemeld in o.a. de Uitkerkse Polder (121), de Putten West in Verrebroek (179) en het Vennengebied van Turnhout (88).

De **wulp** is zowat de enige steltlopersoort die de voorbije 15 jaar een (aanzienlijke) toename liet noteren. Ook tijdens de voorbije winter deed de soort het opvallend goed met een hoog wintermaximum van ruim 9300 exemplaren. Meer dan 60% van de Vlaamse winterpopulatie hield zich op in de Kustpolders, met de grootste aantallen in de Uitkerkse Polder (1537 in jan) en de IJzerbroeken tussen Diksmuide en Roesbrugge (1076 in jan). Verder sprongen ook de vele wulpen nabij de Kluzendokken te Doornzele (1190 in jan) en in het polder- en havengebied van Antwerpen-L.O. (1100 in jan) in het oog.

In de periode november-februari werden in Vlaanderen steeds tussen 300 en 400 **tureluurs** geteld, iets meer dan in vorige winters. De verspreiding beperkte zich traditioneel tot de kustregio's met o.a. tot 128 ex. in de IJzermonding te Nieuwpoort (maart) en bijna 100 ex. in en rond de haven van Zeebrugge (januari), en het Schelde- en Havengebied ten noorden van Antwerpen (tot ruim 200 ex. in nov en dec).

Het hoogste aantal **steenlopers** tijdens hoogwatertellingen langs de kust bedroeg ruim 850 in november. De Middenkust tussen Westende en Bredene herbergde de meeste vogels, met resp. 575 en 548 in oktober en november. Op de hoogwatervluchtplaats aan de IJzermonding te Nieuwpoort (Westkust) verbleven tot 305 ex. in december. Aan de Oostkust werden nooit meer dan 100 ex. genoteerd, mede omdat een aantal traditionele pleisterplaatsen (o.a. Blankenberge) ook deze winter niet bezocht werden.

Meeuwen

Meeuwen worden slechts in beperkte mate meegeteld tijdens de watervogeltellingen. Voor Vlaanderen leverde dit maximale maandtotalen op van o.a. 26.086 kokmeeuwen, 5096 stormmeeuwen, 1994 zilvermeeuwen, 248 kleine mantelmeeuwen, 3 geelpootmeeuwen en 10 pontische meeuwen. Het gaat hier echter om zeer onvolledige aantallen. In een aantal gebieden werden aanvullende slaaplaatsstellingen uitgevoerd maar die worden hier niet verder besproken.

Dankwoord

Een bijzonder woord van dank richten we aan de regionale coördinatoren van de watervogeltellingen: Kristof Goemaere, Dirk Vanhoecke, Marc De Ceuninck, Frank De Scheemaeker, Geert Spanoghe, Walter De Smet, Walter Hamelinck, Luc Vandeghinste, Dimitri Van de Populiere, Joris Everaert, Luc Favijs, Karel Helsen, Jean Kiebooms, Joost Reyniers, Ludo Benoy, Jef Sas, Jef Mangelschots, François Bartholomeeusen, Luc Hendrickx, Roy Hendrix, Jan Gabriëls en Marcel Jonckers. Eckhart Kuijken en Christine Verscheure zorgden opnieuw voor de coördinatie van de gebiedsdekkende gantellingen in de volledige Oostkustpolders. De echte basis van het watervogelproject wordt echter gevormd door de ruim 300 tellers die weer en wind trotseren om elke maand hun gebieden te tellen. Allen hartelijk bedankt!

Net voor het einde van het telseizoen is ons helaas Guido Burggraeve ontvallen. Guido genoot vooral bekendheid als voormalig conservator van het natuurreservaat Het Zwin. Dat hij tevens aan de wieg stond van de watervogeltellingen in Vlaanderen is wellicht minder gekend. Hij was verantwoordelijk voor de coördinatie van het watervogelproject eind de jaren 1960 en een groot deel van de jaren '70. Tot en met de voorbije winter was Guido trouwens nog steeds een enthousiaste watervogelteller in zijn geliefde Zwinstreek en de polders van Hoeke. Hij zal door velen hard gemist worden.

Referentie

DEVOS K. & ONKELINX T., 2013. *Populatieschattingen en trends van overwinterende watervogels in Vlaanderen, periode 1991/1992 - 2012/2013. Natuur. oriolus 79: 113-130.*

“Zeevogel uit het sop gelicht” - Dwergmeeuw



Dwergmeeuw - Yves Adams/Vildaphoto

De dwergmeeuw *Larus minutus* is een buitenbeentje onder de zeevogels en niet alleen omdat het de kleinste vertegenwoordiger is van de meeuwenfamilie. Door de afgeronde vleugeltoppen, donkergrijze ondervleugels en veelal roze borst is het een ongewoon mooie soort. Foerageren doen ze net zoals moerassterns, door in soepele vlucht kleine organismen van op of vlak onder het wateroppervlak te plukken. De eerste bijdrage van deze gloednieuwe Vogelnieuws-rubriek geeft een algemeen overzicht van het voorkomen en gedrag van deze bijzondere soort in onze Belgische mariene wateren. Langs onze kust en verder op zee trekken dwergmeeuwen namelijk jaarlijks in hoge aantallen door.

Belang van het Belgisch deel van de Noordzee

Dwergmeeuwen broeden in kleine kolonies op ondiepe meren en in zoetwatermoerassen. De Europese populatie van zo'n 24.000-58.000 paren broedt in Scandinavië, de Baltische staten, Belarus, Oekraïne en het westen van Rusland. De vogels brengen de winter door op zee, voornamelijk langs en voor de Atlantische en mediterrane kusten van West-Europa, zuidelijk tot noordwest-Afrika. Aangezien de soort is opgenomen op de bijlage I van de Vogelrichtlijn geniet ze Europese bescherming.

Jarenlang aangehouden zeevogeltellingen geven een goed beeld van het voorkomen en gedrag van dwergmeeuwen op het Belgische deel van de Noordzee (BNZ). Op basis van maandelijkse tellingen uitgevoerd in de periode 2001-2007 weten we dat in de maand maart gemiddeld ruim 3300 dwergmeeuwen voor onze kust vertoeven (Tabel 1). Dit is het driedubbele van de zogenaamde 1%-norm van de Europese populatie (WETLANDS INTERNATIONAL 2014), en ook in april en september komen de gemiddelde aantallen vlot boven deze norm van 1100 vogels uit. Dit onderstreept het belang van het BNZ voor dwergmeeuw, want het overschrijden van de 1%-norm is een criterium dat wereldwijd gebruikt wordt voor de aanduiding en afbakening van internationaal belangrijke vogelgebieden. Bovendien is er tijdens de trekperiodes een hoge 'turnover' wat betekent dat het als gevolg van trekbewegingen elke dag om andere vogels kan gaan. Daarom is het totaal aantal vogels dat op zijn minst kortstondig van onze mariene wateren gebruik maakt een veelvoud van de maandgemiddelden. Zo schatten STIENEN et al. (2007) dat jaarlijks 40 tot 100% van de volledige Europese populatie door het nauw van Calais trekt, en het BNZ ligt pal op deze trekroute. Dwergmeeuwen blijken tijdens hun trek over de Noordzee inderdaad sterk gebonden aan de continentale kusten van Calais noordwaarts tot Denemarken, met in verhouding heel lage aantallen in de centrale Noordzee en langs de Oost-Engelse kust (STONE et al. 1995).

Bijna de helft van de dwergmeeuwen in onze dataset (46%) werd zittend op het water waargenomen. Anderzijds was 10% op het moment van observatie actief aan het pikken

of duiken naar voedsel. Dit toont aan dat dwergmeeuwen het BNZ niet zomaar even passeren op weg van en naar de broedgebieden, maar het ook intensief gebruiken als rust- en foerageergebied. Bovendien worden dwergmeeuwen in vergelijking met andere meeuwen veel minder vaak achter vissersboten waargenomen – alwaar zeevogels profiteren van overboord gegooid visafval – en zijn ze dus vooral afhankelijk van natuurlijk beschikbaar voedsel.

	Maandgemiddelde	Percentage van de Europese populatie
Januari	260	0,2%
Februari	747	0,7%
Maart	3 365	3,1%
April	2 756	2,5%
Mei	28	0,0%
Juni	0	0,0%
Juli	152	0,1%
Augustus	374	0,3%
September	1 523	1,4%
Oktober	1 081	1,0%
November	423	0,4%
December	224	0,2%

Tabel 1. Gemiddelde aantallen dwergmeeuwen aanwezig op het BNZ (VANERMEN et al. 2013).

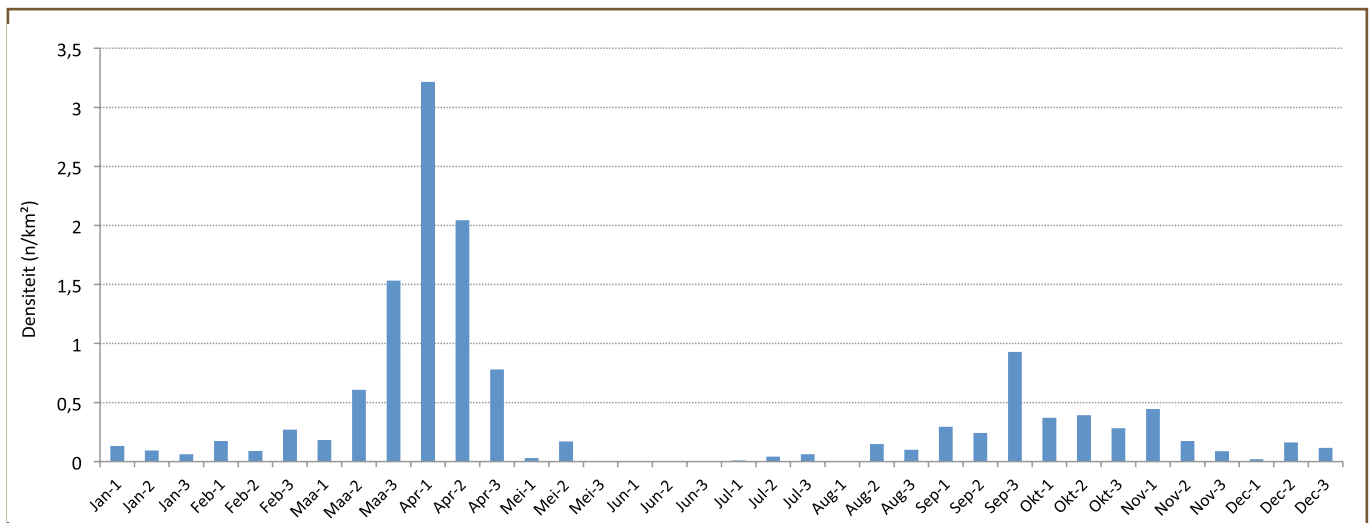


Migrerende dwergmeeuwen
Yves Adams/Vildaphoto

Seizoenaliteit

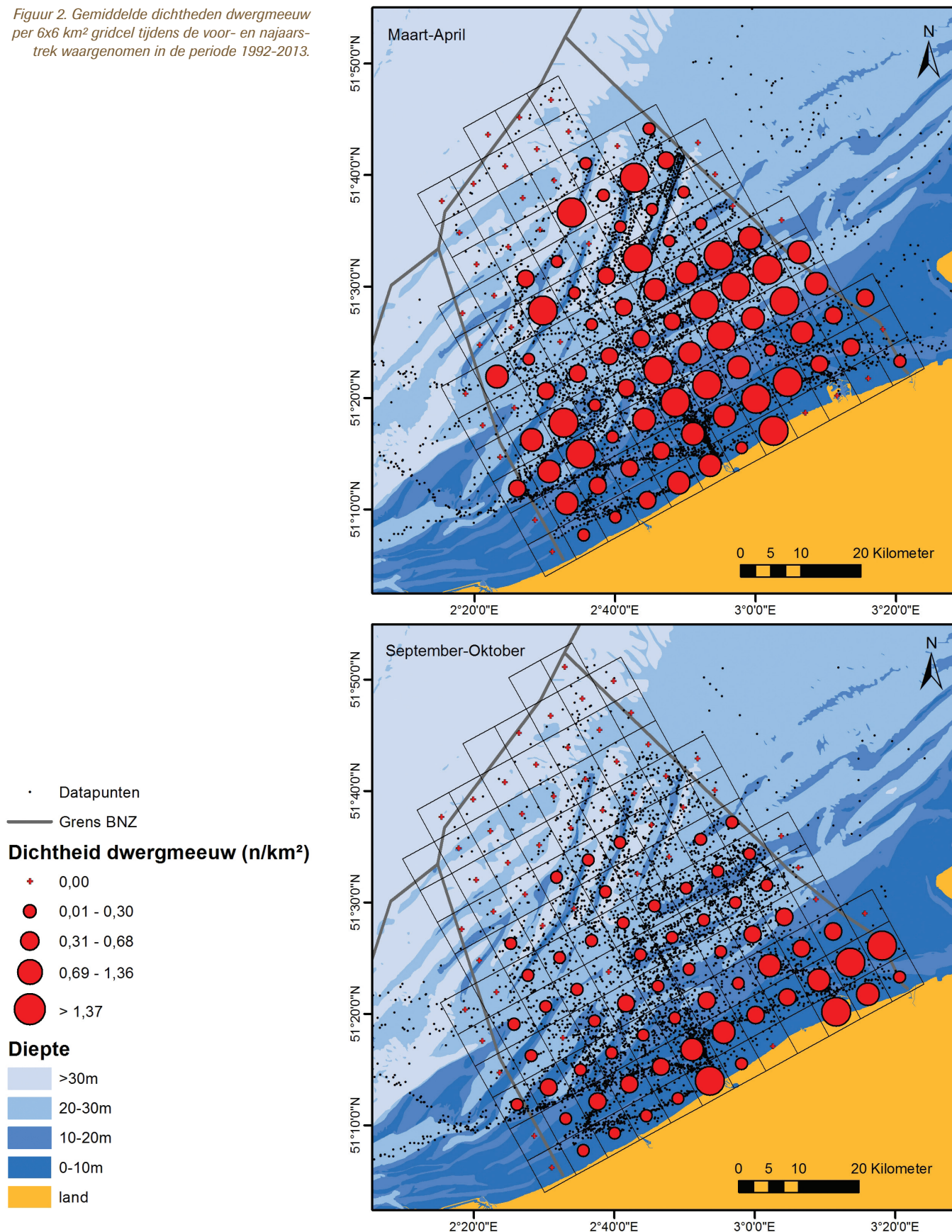
Het seizoenale patroon in Figuur 1 toont een hoge doortrekpiek in het voorjaar (tussen half maart en eind april) en een veel lagere maar langer durende najaarspiek van begin september tot en met de 1e decade van november. Dwergmeeuwen zijn nagenoeg afwezig tijdens het broedseizoen tussen half mei en half juli, terwijl kleine aantallen (< 300 ex., zie Tabel 1) bij ons de winter doorbrengen. Dit patroon komt nagenoeg perfect overeen met dat beschreven door CAMPHUYSEN (2009), gebaseerd op zeetrekellingen langs de Nederlandse kust uitgevoerd sinds 1972 (zie ook www.trektellen.nl). Desondanks is dit een verrassend resultaat, enerzijds omdat de populatie in het najaar is aangevuld met juveniele vogels en anderzijds omdat er in het voorjaar in verhouding meer dwergmeeuwen over land zouden migreren (CRAMP 1983).

Figuur 1. Gemiddelde dichtheden (per decade) van dwergmeeuw waargenomen op het BNZ in de periode 1992-2013.



Niet alleen de intensiteit en duur van voor- en najaarstrek verschillen sterk, ook de verspreiding van de soort op zee is seizoensafhankelijk. In het najaar is de doortrek voornamelijk kustgebonden, met de hoogste aantallen tot 10 km uit de kust, terwijl in het voorjaar tot 40 km ver op zee hoge aantallen worden waargenomen (Figuur 2). In het najaar lijkt de soort zich te concentreren in het brakke water nabij de Westerschelde-monding en net voor Oostende.

Figuur 2. Gemiddelde dichtheden dwergmeeuw per 6x6 km² gridcel tijdens de voor- en najaars-trek waargenomen in de periode 1992-2013.





Dwergmeeuw - Glenn Vermeersch

Stroomnaden

Meestal worden dwergmeeuwen op zee solitair (60% van alle waarnemingen) of in kleine groepjes tot 10 exemplaren aangetroffen (36%). Groepen van 100 of meer vogels werden tijdens 20 jaar zeevogelmonitoring niet meer dan 24 keer waargenomen en komen dus vrij zelden voor. Heel uitzonderlijk was dan ook de waarneming op 11 april 2012, toen een groep van minstens 1500 foeragerende dwergmeeuwen geteld werd. Deze vogels bevonden zich in een kilometerslange smalle strook op 15 km uit de kust, en bleken geassocieerd met een stroomnaad op de overgang tussen een zandbank en de aangrenzende geul. Op 17 april 1996 werd op 10 km uit de Nederlandse kust trouwens een erg vergelijkbare waarneming verricht, toen ongeveer 1000 foeragerende dwergmeeuwen werden aangetroffen langsheen het 'kustfront', dat de scheiding markeert tussen het kustwater en het zoutere Noordzeewater (KEIJL & LEOPOLD 1997).

Dwergmeeuwen blijken zich wel vaker te concentreren nabij stroomnaden en fronten. Op het BNZ was dit het geval voor 11% van alle waargenomen dwergmeeuwen, en SCHWEMMER & GARTHE (2006) stelden vast dat in Duitse mariene wateren niet minder dan 12-55% van de dwergmeeuwen geassocieerd waren met een hydrografisch front. Watermassa's met verschillende eigenschappen (saliniteit, temperatuur, stroomsnelheid, ...) mengen moeilijk en waar deze elkaar ontmoeten, tekent dit zich op het wateroppervlak af als een duidelijk zichtbare scheidingslijn (LEOPOLD 1993). Tegelijkertijd fungeert een dergelijke overgang als een soort barrière en accumuleert er aan de oppervlakte vaak veel organisch materiaal, wat dus resulteert in een hoge en voorspelbare voedselbeschikbaarheid voor dwergmeeuw.

Associatie met andere soorten zeevogels

Associaties tussen verschillende soorten zeevogels komen in de regel enkel tot stand als gevolg van gunstige foerageeromstandigheden, zoals bijvoorbeeld rond vissersschepen, maar evengoed boven scholen vis. Vooral dat laatste is interessant omdat het de link legt tussen wat boven en onder water gebeurt, en inzicht geeft in de verspreiding van het natuurlijke voedsel van zeevogels. Ook dwergmeeuw komt vaak samen met andere soorten op zee voor, en dit gebeurt alles behalve willekeurig. Net als drieteenmeeuw blijkt dwergmeeuw een sterke voorkeur te hebben voor alken. Van de 545 vastgestelde (natuurlijke) soorten-associaties waarin dwergmeeuw was betrokken, bevonden zich in 42% van de gevallen ook alken (Tabel 2). Daarentegen was zeekoet, verder toch een stuk algemener dan alk, drie keer minder vaak in deze associaties betrokken. Na alk is drieteenmeeuw het vaakst aanwezig in associatie met dwergmeeuw (26%). In 12% van de gevallen was dwergmeeuw geassocieerd met zowel alk als drieteenmeeuw, meteen het meest voorkomende trio.

Synchroon vissende alkachtigen concentreren hun prooi tot dichte scholen en jagen die richting wateroppervlak (CAMPHUYSEN & WEBB 1999) waardoor de vis ook beschikbaar wordt voor soorten zoals dwergmeeuw en drieteenmeeuw, die zo een 'graatje' kunnen meepikken. Tegelijkertijd weten we dat alk en zeekoet onderling sterk verschillen in dieet, waaruit alk als een zandspieringspecialist naar voor komt, en zeekoet eerder als een generalist met een brede dieetkeuze (VERSTRAETE 2006). Dit is de weerspiegeling van een verschil in foerageerstrategie (SEYS 2001), één die in geval van alk blijkbaar meer voordeel oplevert voor dwergmeeuw. We hebben echter voorlopig het raden naar de precieze werking van deze vorm van commensalisme.

Tabel 2. Overzicht van de soorten die in meer dan 1% van de vastgestelde soorten-associaties met dwergmeeuw voorkomen.

Soort	%
Alk	42,0%
Drieteenmeeuw	25,5%
Stormmeeuw	14,5%
Zeekoet	13,8%
Kleine mantelmeeuw	9,4%
Zeekoet/alk	6,6%
Visdief	5,7%
Zilvermeeuw	4,2%
Kokmeeuw	4,0%
Grote mantelmeeuw	3,7%
Jan-van-gent	3,3%
Bruinvis	3,3%



Dwergmeeuw - Glenn Vermeersch

Besluit

Als gevolg van de zeer intense doortrek door onze mariene wateren is het BNZ van internationaal belang voor de Europese populatie dwergmeeuwen. We toonden bovendien aan dat de vogels tijdens hun trek over zee niet enkel het luchtruim gebruiken, maar dat er ook grote aantallen rusten en foerageren. Dwergmeeuwen zijn afhankelijk van voedsel dat zich op of vlak onder het wateroppervlak bevindt, wat voor een groot deel hun verspreiding op zee bepaalt. Zo hangen ze graag rond bij vissende alken, in de hoop dat die vis naar boven en tot binnen hun bereik jagen, en concentreren ze zich soms massaal op plaatsen waar aan de oppervlakte organisch materiaal accumuleert, zoals boven stroomnaden en fronten.

Referenties

- CAMPHUYSEN, C.J. & WEBB, A. 1999. Multi-species feeding associations in North Sea seabirds: jointly exploiting a patchy environment. *Ardea* 87: 177-198.
- CAMPHUYSEN, C.J. 2009. Het gebruik van zeetrekellingen bij de analyse van populatieschommelingen (2) Dwergmeeuwen *Larus minutus* langs de Nederlandse kust. *Sula* 22: 49-66.
- CRAMP, S. (ED.) 1983. *The birds of the Western Palearctic. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa - Volume 3. Oxford University Press, Oxford.*
- KEIJL, G.O. & LEOPOLD, M. 1997. Massaal foeragerende dwergmeeuwen *Larus minutus* voor de Hollandse kust in april 1996. *Sula* 11: 17-20.
- LEOPOLD, M. 1993. *Het Friese Front: hydrografie, geologie en biologie, met nadruk op zeevogels. Sula* 7: 5-18.
- SCHWEMMER, P. & GARTHE, S. 2006. Spatial patterns in at-sea behaviour during spring migration by little gulls (*Larus minutus*) in the southeastern North Sea. *Journal of Ornithology* 147: 354-366.
- SEYS, J. 2001. *Sea- and coastal bird data as tools in the policy and management of Belgian marine waters. Doctoraatsthesis, Universiteit Gent, Gent.*
- STIENEN, E.W.M., VAN WAEYENBERGE, J., KUIJKEN, E. & SEYS, J. 2007. Trapped within the corridor of the Southern North Sea: the potential impact of offshore wind farms on seabirds. In: de Lucas, M., Janss, G.F.E. & Ferrer, M. (eds.), *Birds and Wind Farms - Risk assessment and Mitigation: 71-80. Quercus, Madrid.*
- STONE, C.J., WEBB, A., BARTON, C., RATCLIFFE, N., REED, T.C., TASKER, M.L., CAMPHUYSEN, C.J. & PIENKOWSKI, M.W. 1995. *An atlas of seabird distribution in north-west European waters. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.*
- VANERMEN, N., STIENEN, E.W.M., COURTENS, W., ONKELINX, T., VAN DE WALLE, M. & VERSTRAETE, H. 2013. *Bird monitoring at offshore wind farms in the Belgian Part of the North Sea - assessing seabird displacement effects. Rapport INBO.R.2013.755887, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.*
- VERSTRAETE, H. 2006. *Dieetanalyse van gestrande Zeekoeten *Uria aalge* en Alken *Alca torda* aan de hand van otolieten. Thesis, Universiteit Gent, Gent.*
- WETLANDS INTERNATIONAL 2014. *Waterbird population estimates. Retrieved from wpe.wetlands.org at 30 April 2014.*

Dankwoord

Een speciaal woord van dank voor het VLIZ & DAB Vloot voor de scheepstijd op de onderzoeksschepen Zeeleeuw & Simon Stevin, alsook voor de BMM en BELSPO voor de scheepstijd op de Belgica.

Ook de inspanningen van de vele vrijwilligers die assisteerden bij het telwerk worden uitermate geapprecieerd, met een speciale vermelding voor Walter Wackenier, die vrijwel maandelijks met ons mee telt.

Nicolas Vanermen

nicolas.vanermen@inbo.be

Eric W.M. Stienen

Wouter Courtens

Marc Van de walle

Hilbran Verstraete

Invloed van beheermaatregelen op populaties van akker- en weidevogels



Kievit - Yves Adams/Vildaphoto

In eerdere nummers van Vogelnieuws (STRUBBE 2010, FEYS & PHILTJENS 2012) werd reeds gerapporteerd over dit project, waarbij werd nagegaan wat de invloed is van beheermaatregelen op akker- en weidevogels. Aangezien recent het eindrapport hierover verscheen (FEYS et al. 2013), wordt in deze bijdrage een overzicht gegeven van de voornaamste resultaten.

Het Vlaams Programmadocument voor Plattelandsontwikkeling (PDPO) - de Vlaamse invulling van de Europese plattelandsontwikkeling - ter verbetering van het milieu en het platteland steunt zowel op 'agromilieumaatregelen' als op 'beheerovereenkomsten'. Deze laatste voorzien een vergoeding voor het vrijwillig uitvoeren van bijvoorbeeld het onderhoud van kleine landschapselementen of de zorg voor akker- en weidevogels (VLM 2000). Voor akkervogels kan een vergoeding verkregen worden voor het aanleggen van winterstoppels, graanranden, voedselgewassen, gemengde of opgeploegde grasstroken, en leeuwerikvlakjes. Voor weidevogels komen maatregelen zoals het uitstellen van de maai- en beweidingdatum, het beschermen van nesten en het aanleggen van vluchtstroken (niet of later gemaaide stroken waarin de predatiekans lager is) in aanmerking.

Opzet

Om na te gaan wat de invloed is van dergelijke maatregelen, werden in 2010 14 landbouwgebieden uitgekozen waarin broedvogelinventarisaties zouden plaatsvinden (STRUBBE et al. 2010). Deze gebieden werden geselecteerd op basis van de densiteit aan akker- en weidevogelmaatregelen, maar er werd ook rekening gehouden met andere potentieel belangrijke factoren zoals bijvoorbeeld habitatkwaliteit (akker of grasland, perceelsgroottes, ...). Op deze manier konden er gedetailleerde gegevens verzameld worden over verspreiding, populatiegrootte en habitatgebruik van de doelsoorten in relatie tot de getroffen beheermaatregelen, met de bedoeling na verloop van tijd populatietrends te kunnen bepalen van de aanwezige akker- en weidevogels.

Resultaten inventarisaties

Zowel in 2010, 2012 als 2013 werd elk gebied een aantal keer bezocht om de broedvogels te inventariseren. In 2010 gebeurde dit vier maal door een persoon, in 2012 en 2013 konden twee tellers elk gebied zeven maal bezoeken, telkens tussen begin april en half juli. Tijdens elk bezoek werden alle waarnemingen van een geselecteerde lijst van soorten (om praktische redenen werden een aantal talrijke landbouwsoorten zoals bv. houtduif, spreeuw en zwarte kraai niet geteld) die op broeden of een territorium wijzen op veldkaarten genoteerd, en later via de website Avimap (www.avimap.be) ingevoerd. Via

deze webtool kunnen op het einde van het broedseizoen de territoria gemakkelijk automatisch berekend worden. In alle gebieden samen werden over de drie jaren heen 55 soorten akker- en weidevogelsoorten waargenomen. Van 40 soorten waren er voldoende waarnemingen om territoria af te bakenen (resp. 39, 39 en 37). Deze zijn weergegeven in Tabel 1. De overige soorten werden slechts sporadisch waargenomen zodat geen territorium kon worden vastgelegd. Voor boerenzwaluw en huismus werd niet het aantal territoria, maar wel het aantal locaties waar deze soorten aanwezig waren bepaald. Dit gebeurde omdat het voor deze soorten vaak moeilijk is om nauwkeurig te bepalen hoeveel individuen aanwezig zijn op een bepaalde locatie. Het totaal aantal territoria per perceel varieerde van minimaal 0 (geen enkel territorium aanwezig) tot maximum 14, en het aantal verschillende vogelsoorten van 0 tot 9.

Soort	2010	2012	2013
Bergeend	9	10	5
Blauwborst	36	28	24
Boerenzwaluw	2	8	4
Bosrietzanger	9	11	15
Braamsluiper	1	1	0
Bruine kiekendief	1	1	2
Buizerd	0	1	1
Canadese gans	4	4	8
Ekster	7	8	3
Fazant	37	60	41
Geelgors	46	39	37
Gele kwikstaart	158	158	190
Grasmus	59	68	61
Graspieper	44	38	16
Grauwe gors	3	0	0
Groenling	12	9	13
Grote lijster	1	2	1
Grutto	38	34	32
Holenduif	42	72	49
Huisemus	13	27	16
Kievit	222	158	184
Kneu	49	68	24
Koekoek	3	4	3
Kwartel	4	17	5
Meerkoet	26	16	17
Nijlgans	2	1	4
Patrijs	34	24	16
Putter	5	1	1
Rietgors	29	26	22
Rietzanger	79	46	39
Ringmus	3	15	10
Roodborsttapuit	34	31	19

Tabel 1. Overzicht van het totaal aantal territoria per soort en per jaar.

Tabel 1 (vervolg).

Soort	2010	2012	2013
Scholekster	13	15	8
Slobeend	4	6	6
Spotvogel	4	2	0
Torenvalk	1	2	2
Veldleeuwerik	185	191	153
Witte kwikstaart	34	42	10
Wulp	1	13	7
Zwarte roodstaart	6	9	7
Totaal aantal territoria	1262	1266	1055
Totaal aantal soorten	39	39	37

Scholekster - Koen Devos



Analyses

Uit de eerste verkennende analyses bleek dat de 14 bestudeerde gebieden zodanig veel verschilden van elkaar, dat de analyses voor elk gebied afzonderlijk uitgevoerd moesten worden. Het was dus niet mogelijk om over alle gebieden heen te gaan kijken naar effecten van de maatregelen op akker- en weidevogels.

Wanneer vervolgens gekeken werd naar de invloed van de oppervlakte van percelen met akkervogelmaatregelen op abundantie (aantal territoria) en diversiteit (aantal soorten), werd hiervoor in drie van de zes gebieden met dergelijke maatregelen een positief effect gevonden. In twee gebieden bleek dat er bij grotere percelen met zo'n maatregelen meer territoria of soorten aanwezig waren, in het derde gebied bleek de oppervlakte aan maatregelen binnen een straal van 200m een positieve invloed te hebben op zowel abundantie als diversiteit. Maatregelen die niet specifiek op vogels gericht zijn, maar waarvan zou verwacht kunnen worden dat ze toch een positieve invloed hebben (zoals bijvoorbeeld maatregelen voor hamster, biologische landbouw, beheer van kleine land-

schapselementen, ...), bleken in geen enkele van de gebieden een significant effect te hebben op de broedvogels. Ook voor de weidevogelmaatregelen is er voor een aantal gebieden een positief effect van de oppervlakte van percelen met dergelijke maatregelen op zowel totale abundantie als op soortendiversiteit. Hier is er echter ook een gebied waar er een negatief effect is op zowel abundantie als soortendiversiteit. Bij de weidevogelmaatregelen kon voor geen enkel gebied een effect gevonden worden van de oppervlakte aan maatregelen in een straal van 200m.

Na deze eerste analyses werd ook gekeken naar de invloed van de maatregelen op de individuele soorten. Door de lage aantallen en dichtheden van de meeste soorten kon dit maar voor enkele soorten gebeuren.

Voor Kievit bleek de abundantie in twee gebieden toe te nemen naarmate de oppervlakte van de percelen met akkervogelmaatregelen groter was. In een derde gebied was de abundantie hoger op percelen met een grotere oppervlakte aan maatregelen voor akkervogels in een straal van 200m. Ook de oppervlakte van percelen met weidevogelmaatregelen was in twee gebieden positief gecorreleerd met de abundantie van deze soort. Maatregelen in de directe omgeving hadden een positief effect in één gebied, maar een negatief effect in een ander.

Voor veldleeuwerik waren de densiteiten vaak te laag, en moest voor een deel van de gebieden gewerkt worden met aan- of afwezigheid op een perceel. Er waren echter maar in één gebied significante effecten op de abundantie van veldleeuwerik. Daar werd deze positief beïnvloed door de oppervlakte van zowel de percelen met akker- als weidevogelmaatregelen. Het aantal jaar dat een perceel reeds onder akkervogelbeheer lag tenslotte had hier een negatief effect op de abundantie.

Gele kwikstaart is de derde soort waarvan hoge aantallen aanwezig waren over alle gebieden samen. Voor deze soort kon echter voor geen enkel gebied een positief effect gevonden worden. Integendeel, zowel de oppervlakte van percelen met weidevogelmaatregelen als de oppervlakte aan maatregelen voor weidevogels in de onmiddellijke omgeving hadden telkens in één gebied een negatief effect op de abundantie.

In twee gebieden was er een significant positief effect van akkervogelmaatregelen op de aanwezigheid van geelgors: één maal was er een positief effect van de oppervlakte van percelen met dergelijke maatregelen, in een andere gebied had de aanwezigheid van deze maatregelen een positief effect op de soort. Ook het aantal jaren dat maatregelen reeds uitgevoerd werden op een perceel gaven in één gebied een positief effect.

Voor graspieper werd slechts in één gebied een positief effect gevonden van de oppervlakte van percelen met maatregelen voor weidevogels op de abundantie. In de overige gebieden waar graspiepers voorkomen, zijn ze enkel aanwezig op percelen zonder maatregelen.

Grutto's waren slechts aanwezig in vier van de onderzochte gebieden, en slechts in één daarvan kon een effect gevonden worden van weidevogelmaatregelen: een positief effect van de oppervlakte aan weidevogelmaatregelen in de directe omgeving op de aanwezigheid van grutto.

De aanwezigheid van weidevogelmaatregelen bleek eveneens in één gebied een positieve invloed te hebben op de aanwezigheid van rietzanger.

De overige soorten bleken nagenoeg enkel op percelen zonder akker- of weidevogelmaatregelen voor te komen, of in slechts zeer lage aantallen aanwezig te zijn in de onderzochte gebieden. Hierdoor konden voor deze soorten geen analyses uitgevoerd worden. De niet-inheemse soorten Canadese gans, nijlgans en fazant werden niet behandeld.

In Tabel 2 staan de gevonden effecten samengevat, samen met de globale effecten voor deze gebieden.



Gele kwikstaart - Glenn Vermeersch

Tabel 2. Samenvattende tabel met de gevonden effecten voor globale effecten en individuele soorten.

Weidemaatregelen	Brecht	Lampemisse	Middelkerke	Rijkevorsel	Schoorbakke
Soortendiversiteit	-	+		+	+
Abundantie	-	+			+
Kievit	-		+	+	+
Veldleeuwerik					+
Gele kwikstaart			-		-
Geelgors					
Grutto				+	
Graspieper		+			
Rietzanger			+		+
Akkermaatregelen	Schoorbakke	Kerkoim bij Sint-Truiden	Kuntich-Vissenaken	Leefdaal	Tielt-Winge
Soortendiversiteit	+	+		+	
Abundantie		+		+	
Kievit	+		+	+	
Veldleeuwerik	+				
Gele kwikstaart					
Geelgors		+			
Grutto					
Graspieper					
Rietzanger					
	+	Positief effect			
	-	Negatief effect			



Grutto - Koen Devos

Conclusies

Algemeen kan gesteld worden dat geen enkele van de groepen van maatregelen in alle gebieden dezelfde resultaten opleveren. De variatie tussen de gebieden bleek zo groot dat de analyses voor elk gebied afzonderlijk uitgevoerd moesten worden. Door deze variatie is het moeilijk om algemene conclusies te trekken, maar er komen wel enkele zaken naar voor. Zo blijkt zowel de totale oppervlakte van de percelen waarop de maatregelen uitgevoerd worden als de oppervlakte aan maatregelen in de onmiddellijke omgeving regelmatig een positief effect te hebben op de abundantie en/of de soorten- diversiteit van de broedvogels. Voor akkervogels is het effect iets meer uitgesproken dan voor weidevogels. Andere maatregelen (zoals bijvoorbeeld biologische productiemethode, beheer van kleine landschapselementen, erosiebestrijding, ...) bleken nagenoeg nergens een invloed te hebben op de vogelpopulatie, net zoals begrazing en drainage. Aangezien de maatregelen voor akkervogels nog maar sinds het begin van deze studie in werking zijn getreden (met elk jaar een toenemend aantal percelen), zou het kunnen dat hun invloed nog niet helemaal duidelijk is, en dat deze pas binnen enkele jaren tot duidelijke resultaten zullen leiden. Enkele typische akkersoorten zoals geelgors en veldleeuwerik lijken alvast lokaal positief beïnvloed te worden door deze maatregelen. De maatregelen voor weidevogels zijn al langer actief, maar in deze studie leiden ze tot minder positieve effecten dan de akkervogelmaatregelen. Er zijn enkele soorten, zoals bijvoorbeeld grutto, graspieper en Kievit, die lokaal positief beïnvloed worden, maar evenzeer zijn er twee soorten – Kievit en gele kwikstaart – waarop de maatregelen een negatief effect hebben. Ook KLEIJN (2012) komt tot de conclusie dat akkervogels gemakkelijker reageren op maatregelen dan weidevogels.

Tenslotte zouden bij het afsluiten van beheerovereenkomsten concrete doelstellingen moeten worden vastgelegd, zodat na verloop van tijd geëvalueerd kan worden of die doelstellingen gehaald worden. Om deze doelstellingen te evalueren is een degelijke monitoring van de toegepaste beheermaatregelen noodzakelijk. Het huidige meetnet van gerichte inventarisaties kan hiervoor zeker voortgezet worden, de drie reeds getelde jaren en de reeds uitgevoerde analyses vormen hiervoor alvast een uitstekend uitgangspunt.

Referenties

- FEYS S. & PHILTJENS S., 2012. *Opvolging van beheerovereenkomsten voor akker- en weidevogels. Vogelnieuws 19: 26-28.*
- FEYS S., VERMEERSCH G. & DE BRUYN L., 2013. *Inschatting van de impact van beheerovereenkomsten op de biodiversiteit in Vlaanderen. Eindrapport. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2013 (INBO.R.2013.909755). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.*
- KLEIJN D., 2012. *De effectiviteit van Agrarisch Natuurbeheer. Wageningen: Alterra, Centrum voor Ecosystemen. 23 blz.*
- STRUBBE D., 2010. *Brengen beheermaatregelen soelaas voor de geplaagde Vlaamse akker- en weidevogels? Vogelnieuws 14: 14-18.*
- STRUBBE D., VERSCHELDE P., HENS M., WILS C., BAUWENS D., DERMOU M. & DE BRUYN L., 2010. *Impact van PDPO II maatregelen op de biodiversiteit. Studie uitgevoerd door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) in opdracht van het Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel. 102 blz + bijlagen.*
- VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ (VLM), 2000. *Beheersovereenkomsten: boeren beheren de natuur. http://publicaties.vlaanderen.be/docfolder/7084/VLM_beheerovereenkomsten.pdf*



Rietzanger - Koen Devos

Simon Feys

Ecologisch onderzoek bruine kiekendief



Bruine kiekendief - Yves Adams/Vildaphoto

Resultaten van het kleurmerkproject en van de geloggerde vogels

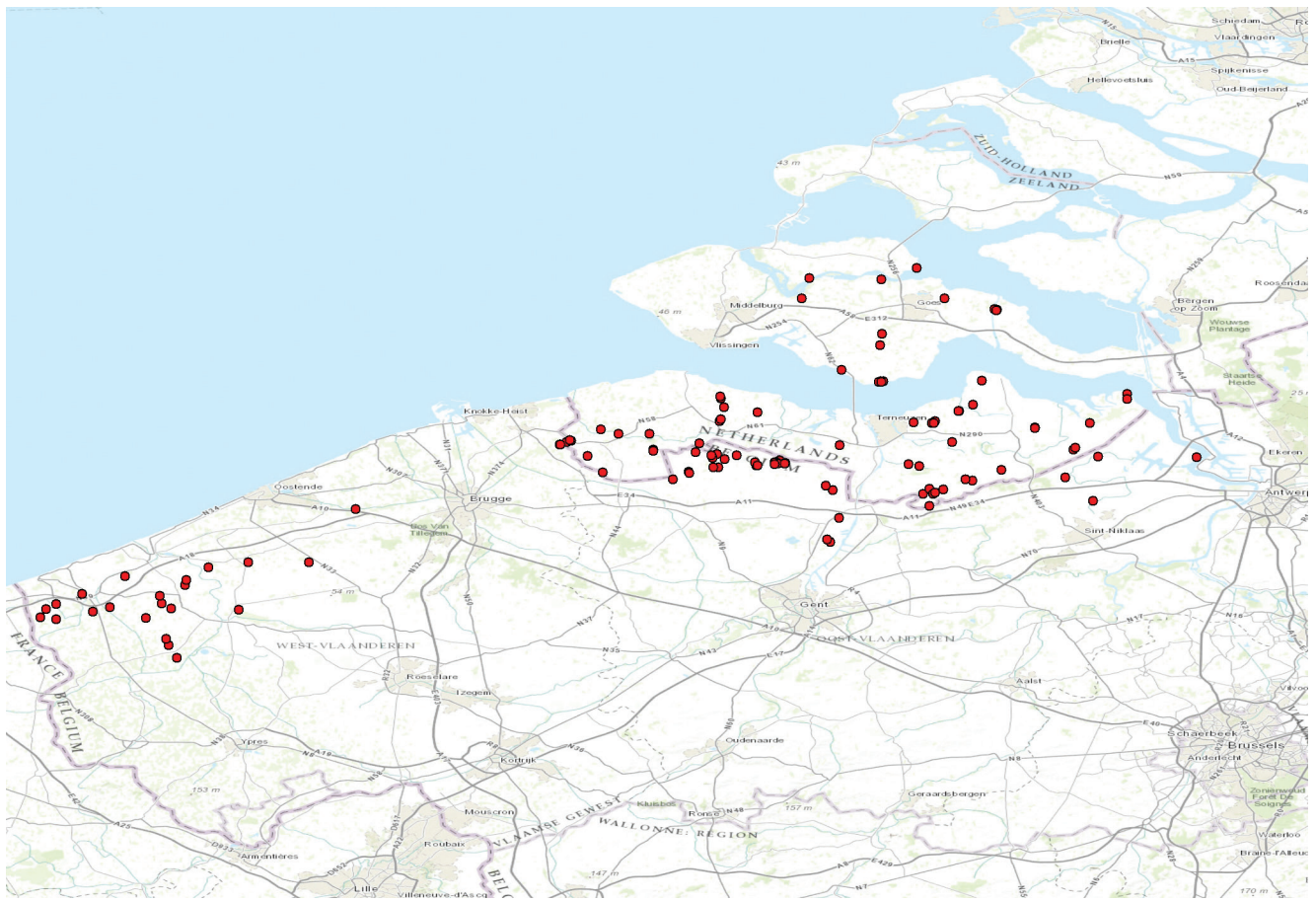
Het kleurmerkproject van het INBO werd opgestart in 2011 in samenwerking met de Roofvogelwerkgroep Zeeland, de Belgische en Nederlandse Ringdiensten en een aantal plaatselijke ringers. De vleugelmerken of wingtags krijgen we van het Centre d'Etudes Biologiques te Chizé (Frankrijk) dat kleurmerkprojecten van drie soorten kiekendieven in een deel van Europa coördineert. Voor meer details over doel, werkwijze en eerste resultaten verwijzen we naar vroegere artikels in Vogelnieuws (nrs 17, 19 en 20).

Begin 2014 analyseerden we een aantal gegevens uit de terugmeldingsdatabank van gewingtagde bruine kiekendieven, die ondertussen al flink aan het aandikken is. Dit deden we o.a. in het kader van een voordracht over het kleurmerkenproject in Vlaanderen en Zeeland die we gaven op de studiedag van de Nederlandse Vogelwerkgroep te Meppel. In deze bijdrage presenteren we hier enkele van de belangrijkste resultaten, aangevuld met een aantal recente gegevens uit het voorjaar 2014. Daarnaast is er ook goed nieuws van onze geloggerde vogels!

Het kleurmerken van jongen op het nest

In de terugmeldingsdatabank zitten zowel de gegevens van de gekleurmerkte jongen op het nest als terugmeldingen van die vogels. In de periode 2011-2013 werden in het totaal 298 jongen in 115 nesten van kleurmerken voorzien. Een overzicht van de ligging van de nesten zie je in Figuur 1.

De verdeling van het aantal gekleurmerkte jongen in rietnesten en graannesten (+ andere habitats) geven we in Tabel 1. De procentuele verhouding van het aantal gemerkte jongen in rietnesten en in graannesten bedraagt 71 en 29, die van het aantal onderzochte nesten in riet en in graan resp. 73 en 27, wat dus goed overeenkomt. De verhouding van getagde jonge mannetjes en wijfjes per jaar is enkel in 2013 in het voordeel van de wijfjes (resp. 46, 44 en 52%).



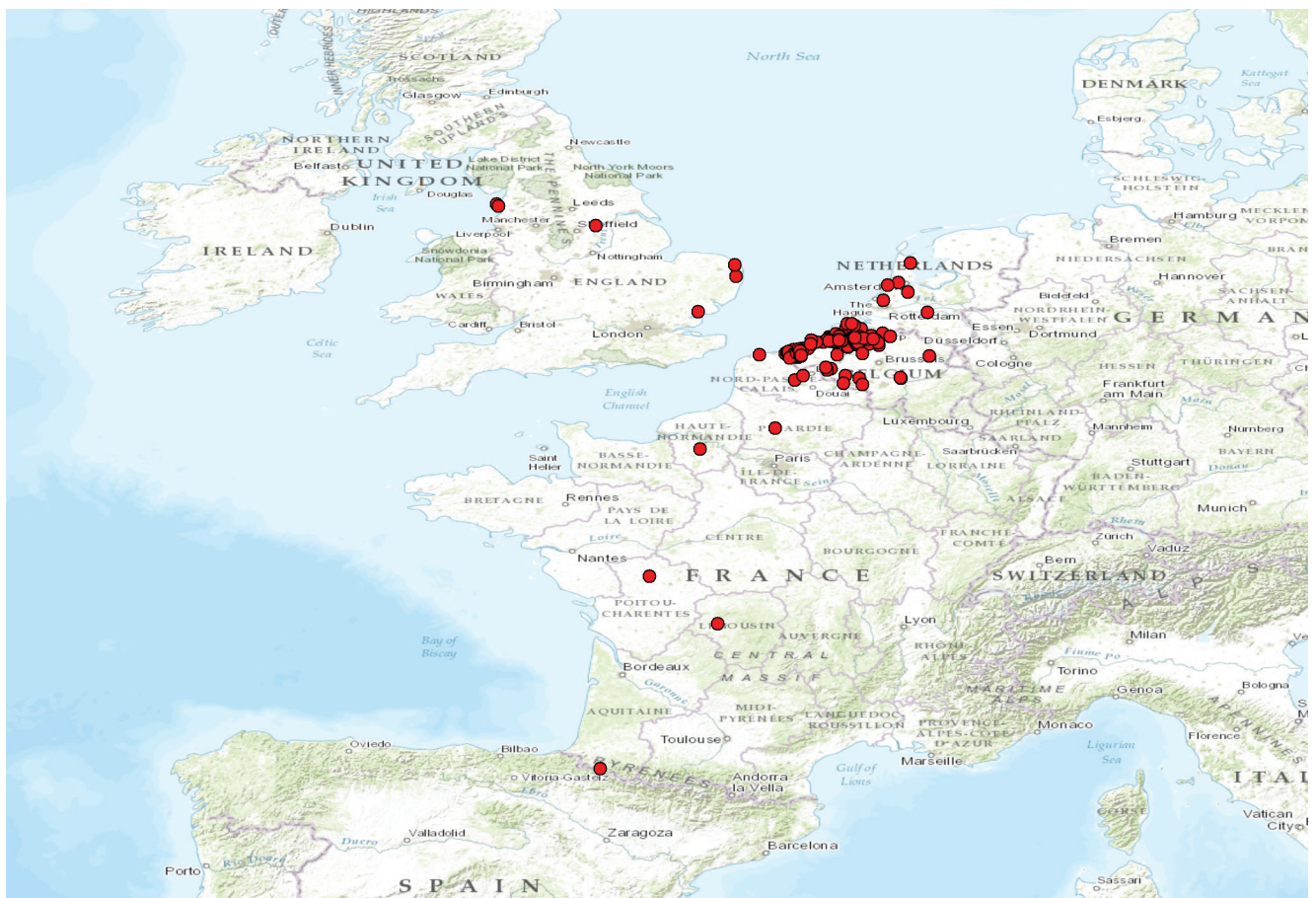
Figuur 1. Alle nesten waar jongen gekleurmerkt werden in de periode 2011-2013 in Vlaanderen en Zeeland

Jaar	Totaal	Riet	Graan
2011	90	60	30
2012	126	91	35
2013	82	62	20
Totaal	298	213	85
in %	100	71	29

Tabel 1. Verdeling van het aantal gekleurmerkte jongen in riet- en graannesten, periode 2011-2013.

Resultaten van terugmeldingen

Momenteel zitten er in de databank 1169 gegevens. Daarvan hebben er 596 betrekking op het ringen en taggen (2x 298). De 573 resterende records zijn van jongen in de omgeving van het nest na het uitvliegen, van losse waarnemingen tijdens de trekperiode en het broedseizoen (eerste kalenderjaar-vogels en andere leeftijden), en van volwassen vogels die tot broeden zijn gekomen. Vooral die broedende vogels met kleurmerken zijn voor ons heel interessant. Ze verschaffen ons informatie over de mate van plaatstrouw en habitattrouw, twee belangrijke onderzoeksvragen binnen ons dispersieonderzoek. Komen jongen als adult terug in hun nestomgeving? Gaan jongen uit een graannest als adult broeden in riet, of omgekeerd? En wat doen de adulte broedvogels nadien: komen die terug naar dezelfde omgeving en broeden ze jaar na jaar in hetzelfde type vegetatie?



Figuur 2. Overzicht van alle terugmeldingen binnen Europa



Pieter Wilschut

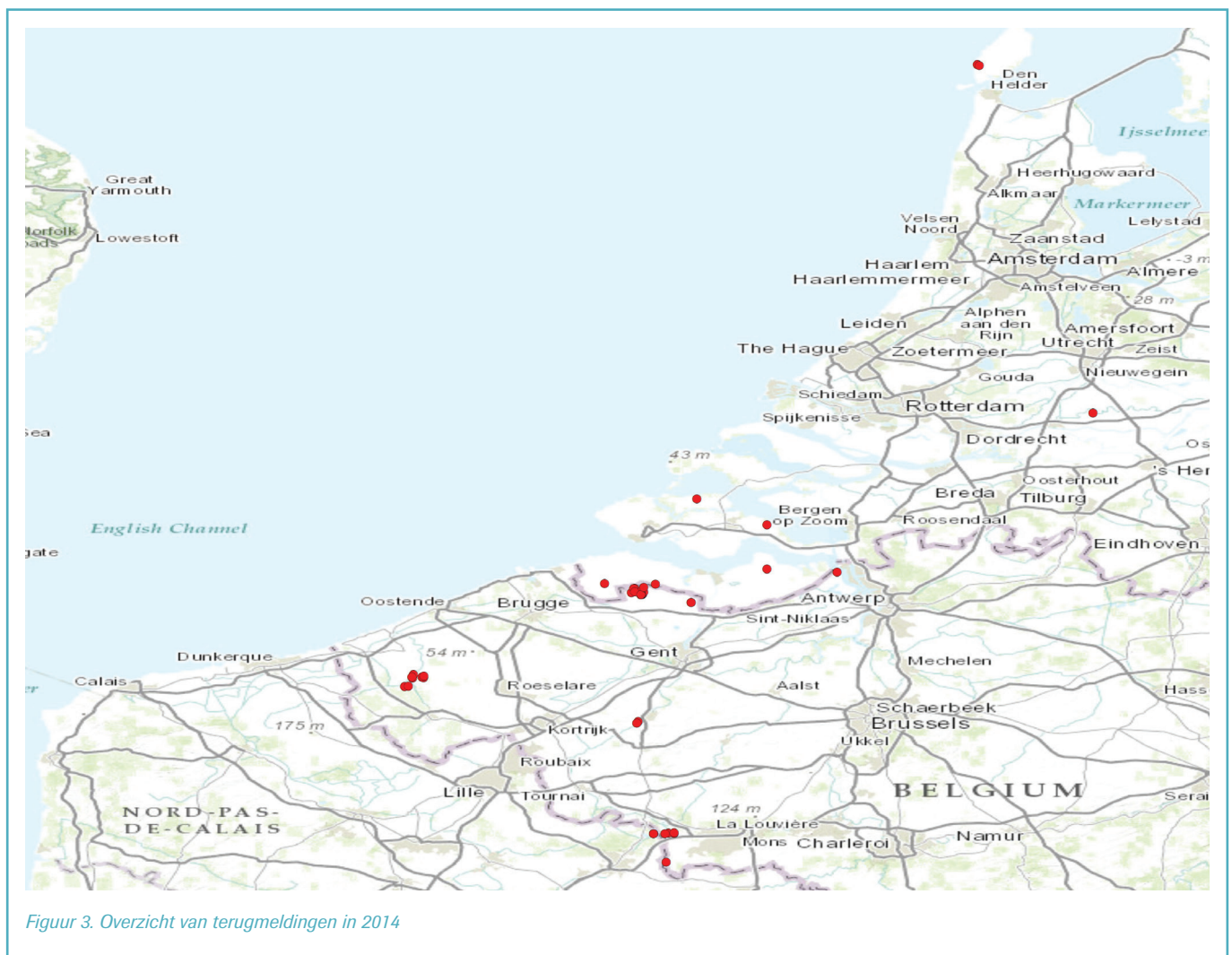
Vooraleer hier verder op in te gaan, bespreken we eerst enkele interessante losse waarnemingen, zowel uit binnen- als buitenland. Op het kaartje van alle terugmeldingen (Figuur 2) zien we stippen in zowel Frankrijk als Groot-Britannië. Die in Frankrijk zijn van eerste kalenderjaarvogels die in het najaar zuidwaarts trekken. Er is ook een waarneming van een trekkende vogel over de Pyreneeën, over de Col d'Organbidexka in Frans Baskenland, een gekende vogeltrektelplaats. In Afrika zijn er de terugmeldingen van twee vogels uit hetzelfde nest in Senegal in de winter 2012-2013 (zie ook INBO Vogelnieuws 19), maar nu ook eentje uit Sierra Leone, afgelopen winter. De vogel, een wijffe, werd in februari 2014 met een val gevangen en in leven gehouden met visjes en afval, met de bedoeling er geld voor te vragen, want zij was geringd. Vogels vangen en verkopen is nog steeds een traditie in dit land. Na een maand is ze gestorven. De vogel was gekleurmerkt in Nisse (Zuid-Beveland, Zeeland) in 2012.

Waarnemingen in Groot-Britannië zijn er van Norfolk, in zuidoost Engeland, waar we al na ons eerste "kleurmerkseizoen" in 2011 een interessante terugmelding hadden. Een eerste kalenderjaar vogel uit het Veurnse (W-VL) vloog toen in de nazomer ongeveer 200 km noordwest naar deze regio. De andere stippen die we daar zien zijn niet van een door ons gekleurmerkte vogel maar van een Norfolkse vogel die bij ons overwinterde, en waarvan we de tagplaats en waarnemingen bij de broedplaats ook opnamen in onze databank. In het najaar en de winter 2013/2014 verbleef die kiekendief namelijk in het Blankaartgebied (Woumen, West-Vlaanderen). Het was een eerste kalenderjaar/winter vrouwelijke vogel, afkomstig uit de Thorpe Marshes (Thorpe-near-Haddiscoe). De regionale North West Norfolk Ringing Group, onder coördinatie van Phil Litter en John Middleton, is ook sinds 2011 met een kleurmerkproject van bruine kiekendieven gestart.

Ze gebruiken hierbij helgroene tags met aan beide vleugels dezelfde (witte of zwarte) code, een combinatie van twee letters of een letter en een cijfer. Tussen 31 oktober 2013 en 25 januari 2014 konden meerdere personen deze overwinterende Engelse jongedame “DX-DX” waarnemen. Frank Van de Velde maakte er een duidelijke foto van, die we naar onze Norfolkse ringers doorstuurden. Nadien waren er tot 15 maart nog enkele observaties van een kiekendief met maar één groene wingtag, maar het is niet duidelijk of dit over dezelfde vogel ging. Er zijn ook geen foto's van beschikbaar. We zijn benieuwd of DX-DX –met één of twee wingtags-, terug naar Norfolk is gevlogen. We hebben er nog geen nieuws van ontvangen.

Terugmeldingen in 2014

Sinds het begin van 2014 werden er al 25 verschillende gekleurmerkte vogels waargenomen, waarvan we er 18 konden determineren. Figuur 3 geeft een overzicht van de locaties. Aan de westkust zijn het vooral waarnemingen van de uit Norfolk afkomstige overwinterende vogel (zie vorig) en van een vogel met broedverdacht gedrag. Er is een concentratie van punten in het grensgebied Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeland, en rond Harchies (Henegouwen) werden ook een aantal terugmeldingen (van dezelfde vogel) gedaan. Elders zijn er weinig terugmeldingen. Bemerkt ook de twee waarnemingen halfweg Nederland. Een van deze vogels is er aan het broeden (zie verder).



Figuur 3. Overzicht van terugmeldingen in 2014



Kjell Janssens

Gekleurmerkte volwassen vogels die nu broeden

Voor een overzicht verwijzen we naar Tabel 2. Momenteel zijn er al van 11 vogels gegevens, 6 wijfjes en 5 mannetjes. Buiten de vogels uit Zaamslag en Nisse (W3 en M5) werden ze allemaal de eerste keer teruggezien als derde kalenderjaar. Twee mannetjes (M1 en M2) werden zowel als derde kalenderjaar- en vierde kalenderjaar waargenomen. Eén wijfje (W3) vertoonde broedverdacht gedrag, en gezien haar leeftijd (2 KJ) gaat het misschien niet om een definitief broedgeval.

De afstand van de nestplaats tot de broedplaats varieert van 2 tot 200 km. Slechts 2 vogels gingen in noordelijke richting. Alhoewel de steekproef nog klein is, zien we dat een aantal jongen zeker al eenmaal gewisseld hebben van habitat om te broeden, bijvoorbeeld van maaigrasland naar riet, van graan naar maaigrasland en van graan naar riet. Van riet naar graan werd nog niet gezien. Bij de “keuze” van waar het nest wordt gebouwd, zijn waarschijnlijk zowel het mannetje als het wijfje betrokken zodat we dit voor beide geslachten bekijken. De twee mannetjes die zowel in 2013 als in 2014 als volwassen in dezelfde omgeving broedden, deden dit wel in hetzelfde habitat (in Merkem en in Watervliet-St-Jan-in-Eremo).

Het wijfje kiekendief dat na twee jaar vlakbij haar geboorteplaats bij Oostburg terugkwam, heeft wel een apart verhaal. Deze vogel, geringd en getagd in 2012 nabij Oostburg (Zeeland) werd trekkend naar het noorden over de Westerschelde bij Breskens gezien begin mei 2013. Dan dook ze begin juli van dat jaar op in Yorkshire (UK) waar Tony Smith en enkele plaatselijke waarnemers haar volgden tot eind augustus, en ons hierover een mooi rapportje bezorgden. Nu is deze dame terug bij Oostburg, deel van een koppel en hoogstwaarschijnlijk broedend in de omgeving. Johnny du Burck, die de vogel zag op 20 april, en enkele foto's nam, kreeg een mooi paasgeschenk!

Naast het normale tagwerk zullen we dit seizoen proberen ook jongen te kleurmerken van nesten waarvan één van de ouders gekleurmerkt zijn, dus “tweede generatie” getagden! We hebben het project via allerlei kanalen nog eens extra in de belangstelling gezet waardoor we hopen veel terugmeldingen te ontvangen. Er is nu zelfs een facebookpagina “Bruine Kiekendief” (<https://www.facebook.com/pages/Bruine-Kiekendief/293265680827006?ref=hl>) waarop er zeer regelmatig nieuws en informatie verschijnt over de verschillende onderzoeksthema's van het kiekendiefproject in Vlaanderen en Zeeland.

Tabel 2. Overzicht van gekleurmerkte vogels (genummerd) die in 2013 en/of 2014 tot broeden kwamen, met geslacht, locatie en habitat nestplaats en broedplaats, leeftijd, afstand nestplaats-broedplaats (: broedplaats-broedplaats) en richting.*

geslacht	geboren	locatie	nesthabitat	terug	leeftijd	locatie	broedhabitat	afstand km	richting
W1	2011	Ossenissee	M	2013	3KJ	Terneuzen	riet	8	ZW
M1	2011	Breskens	G	2013	3KJ	Watervliet	maaigrasland	10	ZZO
M1				2014	4KJ	St-Jan-in-Eremo	maaigrasland	2*	W
W2	2011	St-Gillis-Waas	G	2013	3KJ	Boekhoute	riet	33	W
M2	2011	St-Jan-in-Eremo	G	2013	3KJ	Merkem	riet/hooiland	63	ZW
M2				2014	4KJ	Merkem	riet/hooiland	63*	
W3	2012	Nisse	R	2013	2KJ	Haarlem	riet	125	N
W4	2012	Watervliet	G	2014	3KJ	St-Jan-in-Eremo	riet	3	ZW
W5	2012	Oostburg	G	2014	3KJ	Oostburg	riet	2	W
M3	2012	Heikant	R	2014	3KJ	Harchies- Condé	riet	90	Z
W6	2012	Axel	R	2014	3KJ	Texel	rietruigte	200	N
M4	2012	Zuiddorpe	R	2014	3KJ	Petegem-ad-Schelde	riet	50	Z
M5	2011	Zaamslag	R	2014	4KJ	Assenede	riet	16	ZO

Jozef en Peter terug!

Twee van onze drie geloggerde vogels binnen het INBO-LifeWatchproject zijn dit voorjaar teruggekomen naar het Meetjeslandse krekengebied. Het zijn de beide mannetjes Jozef en Peter. Het wijfje, Mia, is momenteel nog niet gemeld. We konden ondertussen gegevens over de volledige migratieroute en verplaatsingen in het overwinteringsgebied volledig downloaden. Gedurende hun 6-7 maanden afwezigheid werd om het half uur een locatie geregistreerd. (zie Figuur 4).

Het eerste mannetje, Peter, waarvan het nest eind juli 2013 mislukte (predatie), zwierf erna nog een tijdje in de omgeving rond maar vertrok op 3 september zuidwaarts. Op het einde van de maand bereikte hij de Saloum Delta in Senegal. Daar verbleef hij 5 maanden, tot eind februari, in een moerassig gebied van ongeveer 15 km². Begin maart vatte hij de reis noordwaarts aan en kwam op 4 april 2014 toe in het Meetjeslandse Krekengebied. Het andere mannetje, Jozef, had nog een jong van een laat nest te voederen en vertrok pas op 24 september zuidwaarts. Eind oktober kwam hij toe in zijn overwinteringsgebied in West-Mali, een 800 km ten oosten van dat van Peter. Dit gebied was veel droger maar toch gedeeltelijk in cultuur gebracht, met enkele smallere waterlopen die deel uitmaken van het bekken van de Senegalrivier. Hij bleef daar vier maanden en keerde vanaf begin maart met enkele tussenhaltes in Marokko en Frankrijk terug, om op 15 april over de watertoren van Sint-Jan-in Eremo te vliegen. Zowel Peter als Jozef hebben nu een nest en het antennenetwerk werd opgesteld zodat we hen goed kunnen volgen. Ondertussen tikken de gegevens over hun verplaatsingen in het krekengebied al flink aan. Het wordt zeker interessant, want beide zitten ze nu in een andere configuratie van teelten en we zijn benieuwd wat daar uit zal komen. Ondertussen proberen we natuurlijk nog nieuwe vogels te vangen om te zenderen, een werkje dat veel geduld vraagt!

Dankwoord

Dank aan alle personen die terugmeldingen doorstuurd, en in het bijzonder aan Kjell en Roger Janssens voor de hulp bij het downloaden, het opstellen van de antennes, en de eerste vangpogingen. Ook bedanken we Eandis en landbouwer Antoine Baecke die ons toelating verleenden voor het plaatsen van antennes.

Referenties

Anselin A. & H. Castelijns, 2013. *Ecologisch onderzoek naar de Bruine Kiekendief: nieuws over het kleurmerkonderzoek en het LifeWatch zenderproject*. INBO Vogelnieuws 20: 22-25.

Anselin A., H. Castelijns, F. T'Jollyn, K. Degraeve, K. Janssens, W. De Smet & W. Haemelincx, 2012. *Ecologisch onderzoek naar de Bruine Kiekendief: een overzicht van het broedseizoen 2012*. INBO Vogelnieuws 19: 22-25

Anselin A., H. Castelijns, F. T'Jollyn, S. Feys & L. De Bruyn, 2011. *Ecologisch onderzoek naar de Bruine Kiekendief: enkele eerste resultaten van het broedseizoen 2011*. INBO Vogelnieuws 17: 20-23

Anny Anselin

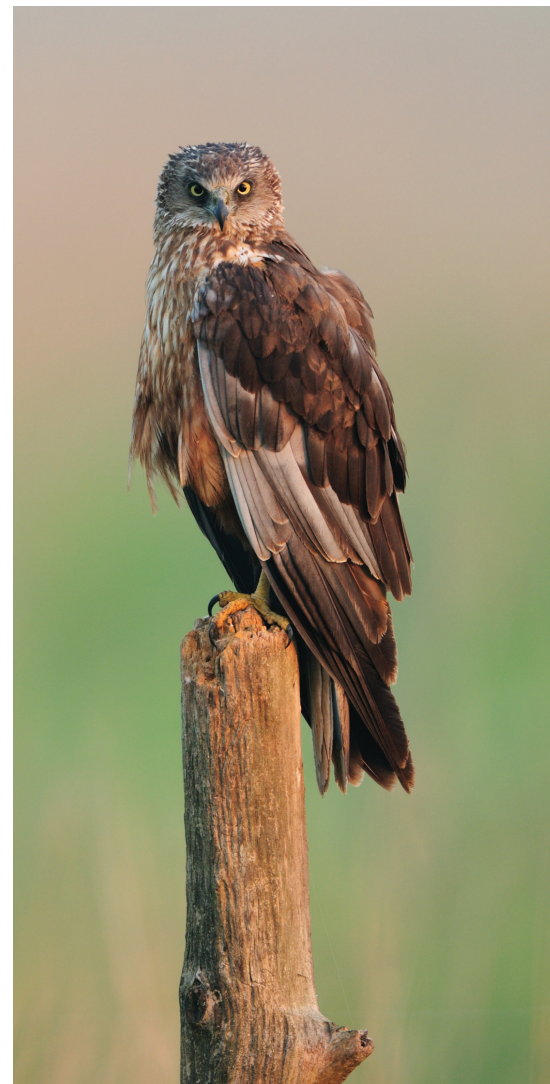
anny.anselin@inbo.be

Henk Castelijns

castelijns@zeelandnet.nl



Figuur 4. Migratieroute van Peter (geel) en Jozef (rood) naar westelijk Afrika en terug.



Bruine kiekendief - Yves Adams/Vildaphoto

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) is het Vlaams onderzoeks- en kenniscentrum voor natuur en het duurzame beheer en gebruik ervan. Het INBO verricht onderzoek en levert kennis aan al wie het beleid voorbereidt, uitvoert of erin geïnteresseerd is.

Als toonaangevende wetenschappelijke instelling werkt het INBO in de eerste plaats voor de Vlaamse overheid, maar het levert ook informatie voor internationale rapporteringen en gaat in op vragen van lokale besturen. Daarnaast ondersteunt het INBO onder meer organisaties voor natuurbeheer, bosbouw, landbouw, jacht en visserij. Het INBO maakt deel uit van nationale en Europese onderzoeksnetwerken. Het maakt zijn bevindingen ook bekend bij het grote publiek.

Het INBO telt ongeveer 250 medewerkers, voornamelijk onderzoekers en technici. Naast de hoofdzetel in Brussel, heeft het INBO vestigingen in Geraardsbergen, Groenedaal en Linkebeek.



inbo



Instituut voor
Natuur- en Bosonderzoek

Kliniekstraat 25
B-1070 Brussel
België

T: +32 2 525 02 00
F: +32 2 525 03 00
E: info@inbo.be

www.inbo.be